РЕФЕРАТИВНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2521-1463

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

ОНЛАЙН-ЖУРНАЛ ЗАСНОВАНО У 2016 РОЦІ

НОМЕР ЖУРНАЛУ

Том 7
№ 1 (37)

Січень – лютий 2022 р.

DOI 10.53672/ej.1.2022

expertize-journal.org.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Назаров О. А.
Євдокимова Н. О.
Кириченко О. А.
Калинка Г. І.
Цільмак О. М.
Мотлях О. І.

Барко В. І.
Лефтеров В. О.
Коренюк П. І.
Алікіна Н. В.
Попова Г. В.
Вітомський Ю. Л.

Землянська О. В.

Чернякова О. В.
Большаков С. І.
Тунтула О. С.
Ткач Ю. Д.
Єгорова Т. М.
Лисенко А. Б.

Шаповалов В. О.
Савкіна Т. В.
Савостін О. П.
Безушко С. В.
Вербина Ю. В.
Хлонь О. М.

Інститут психологічної експертизи і поліграфа Kyiv

ВИДАЄТЬСЯ ЗА СПРИЯННЯ

Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі

ROR 02xc7et08

Номер на сайті

ISSN 2521-1463
9 772521 146000

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Назаров Олег Анатолійович
канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, судовий експерт

ВИДАВНИК НАЗАРОВ О. А.

Судово-психологічна експертиза

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал
Електронне видання
Засновано у травні 2016 року

2022. Том 7, № 1 (37)

Січень–лютий 2022 року

Київ · 2022
expertize-journal.org.ua

DOI: 10.53672/ej.1.2022
УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948
ББК 67.5:88.4
С89

ISSN 2521-1463 (Online)
EAN-13 9772521146000
Ідентифікатор медіа R40-05509

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі», ROR 02xc7et08

С89 **Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці** : реферативно-науковий online журнал. — 2022. Т. 7, № 1 (37) (січень–лютий 2022 р.). — Київ : Видавник Назаров О. А., 2022. — 77 с. — URL: expertize-journal.org.ua.

Номер містить оригінальні статті й реферати праць з юридичної психології, судової експертизи та суміжних галузей, а також новини журналу й розділ «Новини інженерної психології та психотехніки».

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів

Рукописи можуть рецензуватися і не повертаються

Авторські права на матеріали належать їхнім авторам. Матеріали журналу поширюються на умовах ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства 4.0 Міжнародна» (CC BY 4.0), крім першоджерел рефератів і передрукованих матеріалів, права на які належать їхнім правовласникам.

Редакційні правки, скорочення та зміна назви матеріалу погоджуються з автором до публікації

За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори

© Автори матеріалів, 2022
© Видавник Назаров О. А., 2022

Редакційна колегія

Головний редактор — видавець (засновник видання)

Назаров О. А. — канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р., поліграфолог, правознавець. ORCID 0000-0002-3427-1162

Заступники головного редактора

Євдокимова Н. О. — д-р психол. наук, професор; напрям наукових робіт — психологічні науки. ORCID 0000-0002-8789-278X

Кириченко О. А. — д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри права факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; напрям наукових робіт — юридичні науки. ORCID 0000-0002-8748-6431

Відповідальний секретар

Калинка Г. І. — фахівець факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, ад'юнкт зі спеціальності 19.00.06 — юридична психологія, здобувач наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичної психології. ORCID 0000-0002-6113-7778

Члени редакційної колегії

Цільмак О. М. — д-р юрид. наук, канд. психол. наук, професор, завідувачка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія», полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-7348-4876

Мотлях О. І. — д-р юрид. наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, поліграфолог, заслужений юрист України. ORCID 0000-0002-6135-9952

Барко В. І. — д-р психол. наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України, поліграфолог, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-4962-0975

Лефтеров В. О. — д-р психол. наук, професор, проректор Міжнародного університету, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0002-9163-0555

Коренюк П. І. — д-р екон. наук, професор, академік (дійсний член) Академії економічних наук України, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування Дніпровського державного технічного університету. ORCID 0000-0001-8321-3199

Алікіна Н. В. — канд. психол. наук, старший науковий співробітник, експерт вищого кваліфікаційного класу, працювала тривалий час на посадах голови секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним експертом лабораторії криміналістичних експертиз Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» до 2016 р., стаж експертної роботи з 1978 р. ORCID 0000-0002-0166-4437

Попова Г. В. — канд. психол. наук, доцент, підполковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-3814-4037

Вітомський Ю. Л. — канд. психол. наук, офіцер запасу СБ України. ORCID 0009-0004-5206-5065

Землянська О. В. († 06.07.2020) — д-р психол. наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-6547-2621

Чернякова О. В. — канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0002-0384-4829

Большаков С. І. — канд. військ. наук, доцент, керівник ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», атестований судовий експерт за спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності» та 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу», суб'єкт оцінки майна та майнових прав, полковник ЗСУ у відставці. ORCID 0000-0003-2394-0225

Тунтула О. С. — канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ORCID 0000-0002-1699-1668

Ткач Ю. Д. — канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. ORCID 0009-0006-3675-2548

Єгорова Т. М. — старший науковий співробітник Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, голова секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України з 2015 р., атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р. ORCID 0000-0002-4097-5449

Лисенко А. Б. — голова професійної громадської організації «Колегія поліграфологів України», директор Комітету з освіти правління громадської професійної організації «Міжнародна асоціація професіоналів в поліграфології» (AIPP, Мексика), експерт-аналітик 1 категорії, поліграфолог, підполковник СБУ в запасі. ORCID 0000-0002-8131-9931

Шаповалов В. О. — головний редактор журналу «Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» (2016 р.), старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (проблем психологічного вивчення особового складу) Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України (2020 р.), поліграфолог. ORCID 0009-0004-0472-6201

Савкіна Т. В. — старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних, мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1998 р. ORCID 0009-0007-9784-2253

Савостін О. П. — старший судовий експерт відділу почеркознавчих досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України, психолог — судовий експерт другого кваліфікаційного класу комунальної установи «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1982 р. ORCID 0009-0003-6666-0247

Безушко С. В. — канд. пед. наук, доцент. ORCID 0009-0008-2069-1642

Вербина Ю. В. — канд. психол. наук, доцент кафедри психології та педагогічної освіти Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика. ORCID 0009-0004-2947-9251

Хлонь О. М. — канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0001-9733-8531

Зміст

ПЕРЕДМОВА **7**

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ) **8**

1.1. Судово-психологічна експертиза **9**

Викрадення дитини одним з батьків: правові позиції, алгоритм дій: заява до поліції про викрадення, позов про визначення місця проживання дитини та одночасне самостійне призначення судово-психологічної експертизи згідно з ст. 106 ЦПК для визначення шкоди **9**

1.2. Проблемні аспекти застосування поліграфа **28**

Казьмірук С. Д., Пампуха І. В., Близнюк Н. М. Проблеми правового регулювання застосування поліграфа в секторі безпеки та оборони України **28**

Казьмірук С. Д., Пампуха І. В., Бура Ю. С. Актуальні напрями впровадження поліграфа у правоохоронну діяльність у сфері оборони **31**

Казьмірук С. Д., Пампуха І. В. Удосконалення діяльності правоохоронних органів: судово-психологічна експертиза із застосуванням поліграфа **33**

1.3. Правове та науково-прикладне забезпечення професійної діяльності **35**

В складі відділення кримінально-правових наук Національної академії правових наук в 1995 році створено Координаційне бюро з проблем криміналістики, юридичної психології та судових експертиз **35**

1.4. Судова практика **42**

Нижний А. В., Ходаківський М. П., Юровська Г. В. Визнання правочинів недійсними: основи теорії та судова практика. Посібник для суддів **42**

Онищенко О. Р. **Маніпулювання свідомістю** та поведінкою жертв під час шахрайства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.06 «Юридична психологія». Рязань, 2005. 25 с. **44**

Секераж Т. Н. **Теоретичні та** методичні основи діагностики «вади волі» в судово-психологічній експертизі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика; судова експертиза» **46**

Верховний Суд (Велика Палата). **Велика** Палата Верховного Суду: не обґрунтування заподіяння моральної шкоди та не обґрунтування заявленого розміру відшкодування моральної шкоди є підставою для відмови у задоволенні вимог про відшкодування моральної шкоди з боку суду **48**

Особливості правової природи сплати стороною у справі рахунку за призначення судової експертизи та укладання договору оферти з судовим експертом або чи можна повернути гроші за призначену судову експертизу з судового експерта? Правові позиції **50**

Верховний Суд (Касаційний цивільний суд). Компенсація понесених витрат на професійну правничу допомогу: правові позиції Верховного Суду **64**

1.5. Рецензії та нові видання **66**

Райхертер Д., Хендлер М. **Керівництво** **66**

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ **68**

19 грудня 2021 року на офіційному сайті Американської асоціації поліграфологів опублікований переклад сучасного керівництва з психофізіології для вивчаючих науку психофізіологічних досліджень на поліграфі, який був зроблений українським поліграфологом 68

24 березня 2022 року в місті Харкові вперше буде проведена Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання судової психологічної експертизи у справах за позовами про відшкодування моральної шкоди». 68

29 січня 2022 року відбулась чергова тематична науково-методична зустріч українських поліграфологів за темою «Контроль якості результатів поліграфологічного дослідження» в Україні 68

Пенітенціарна психологія по українські: особливості знущання над засудженими в Софіївській виправній колонії №45. «Нормальні умови - тільки за гроші». 69

Назаров Олег Анатолійович: платні камери у СІЗО дозволяють офіційно покращити життя, умови тримання інших засуджених, - коментар психолога 69

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ 71

Станція поліграфа EyeDetect v4 71

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ 73

Передмова

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» — реферативно-науковий. Він поєднує дві ознаки, визначені ДСТУ 3017:2015: науковий журнал містить публікації про теоретичні й прикладні дослідження, а реферативний — упорядковану сукупність бібліографічних записів разом із рефератами. Тому в номері є оригінальні статті, вперше оприлюднені в нашому виданні, і реферати праць, які вже виходили в інших виданнях, на офіційних сайтах або в судових рішеннях. Кожен реферат має позначку «Реферат», анотацію та бібліографічний опис першоджерела: за кілька хвилин ви дізнаєтеся головне й зможете прочитати оригінал повністю.[6]

Шановні читачі! Кожен висновок судового експерта починається з питання, на яке ще ніхто не дав відповіді. У номері 2022. Том 7, № 1 (37) ми зібрали 12 матеріалів, які допомагають шукати такі відповіді: правові позиції Верховного Суду, поліграф і виявлення обману, судово-психологічна експертиза, нормативне регулювання експертизи.

> *З історії світової судової експертизи. 1992 року Баррі Шек і Пітер Нойфельд заснували Innocence Project («Проєкт невинуватості») при Школі права Кардозо. За даними Школи права Кардозо, станом на липень 2022 року завдяки ДНК-тестуванню за участі Проєкту в США виправдали 193 особи. У 2022 році минає 30 років від цієї події.*[7]

Радимо почати з матеріалу «Викрадення дитини одним з батьків: правові позиції, алгоритм дій: заява до поліції про викрадення, позов про визначення місця проживання дитини та одночасне самостійне призначення судово-психологічної експертизи згідно з ст. 106 ЦПК для визначення шкоди», який читачі обирають найчастіше. Можливо, саме ваше дослідження стане наступною сторінкою в історії судової експертизи. Редакція відкрита для статей науковців і практиків.

Редакція журналу

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ)

Позначки: «Анотація» — оригінальний матеріал, уперше оприлюднений у журналі; «Реферат» — стислий виклад праці або офіційного документа, уперше оприлюднених в іншому виданні чи на іншому ресурсі; під кожним рефератом наведено відомості про першу публікацію; наявний DOI зазначено біля відомостей про оприлюднення. Цифри у квадратних дужках відсилають до списку References після кожної публікації: описи за ДСТУ 8302:2015, українські й російські назви подано латиницею (транслітерація за постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55), їхній переклад англійською — у квадратних дужках.

Читачеві. За кожною публікацією цього номера стоять реальні справи: кримінальні провадження, сімейні спори, позови про відшкодування моральної шкоди, перевірки із застосуванням поліграфа. Анотація допоможе швидко зорієнтуватися, а повний текст за посиланням відкриє методики, аргументи сторін і правові позиції Верховного Суду, які можуть знадобитися у вашій наступній справі. Читайте, порівнюйте з власною практикою і діліться знайденим з колегами.

1.1. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

ВИКРАДЕННЯ ДИТИНИ ОДНИМ З БАТЬКІВ: ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ, АЛГОРИТМ ДІЙ: ЗАЯВА ДО ПОЛІЦІЇ ПРО ВИКРАДЕННЯ, ПОЗОВ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ ДИТИНИ ТА ОДНОЧАСНЕ САМОСТІЙНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗГІДНО З СТ. 106 ЦПК ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ШКОДИ[1]

Анотація. Редакція журналу пропонує правовий алгоритм дій для випадків, коли один із батьків самочинно забирає дитину в іншого; у 2021 р. такі випадки, за спостереженням авторів, перестали бути поодинокими. Розмежовано кримінально-правову оцінку: дії сторонньої особи мають ознаки кримінального правопорушення за ст. 146 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини, щодо малолітнього за ч. 2), а дії одного з батьків можуть утворювати домашнє насильство (ст. 126-1 КК) у формі психологічного насильства щодо дитини й другого з батьків, а за наявності тілесних ушкоджень і фізичного; окремо згадано ст. 121, 122, 125, 126 КК щодо родичів, які були поруч. Джерельну базу становлять ст. 106 і 109 ЦПК, ст. 2 і 162 СК України, Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 р., Конвенція ООН про права дитини, узагальнення ВССУ 2017 р., постанови Верховного Суду 2018–2021 рр., рішення ЄСПЛ у справах «Махмудова проти росії», «Лакомб проти Франції», «Віленчик проти України» та постанова Великої Палати ВС від 13.04.2021 у справі № 2-4237/12, ухвалена після рішення ЄСПЛ «Satanovska and Rodgers v. Ukraine». Алгоритм охоплює заяву до поліції з вимогою розшукових заходів і кримінального провадження; позов про визначення місця проживання дитини з клопотанням про забезпечення позову шляхом її відібрання й повернення за попереднім місцем проживання; одночасне самостійне замовлення судово-психологічної експертизи щодо дитини за ст. 106 ЦПК і клопотання про роз'яснення відповідачу наслідків ухилення від участі в ній (ст. 12, 109 ЦПК); виконання рішення за участі служб у справах дітей, виконавців, охорони та поліції. Висновок експерта-психолога розглянуто як засіб доказування психологічних страждань дитини чи другого з батьків, а як підставу визнати матір потерпілою названо шкоду її здоров'ю через раптове припинення грудного вигодовування. Узагальнено позиції ВС щодо найкращих інтересів дитини, річного строку за п. 2 ст. 12 Гаазької конвенції та ознак адаптації дитини до нового середовища (гуртки, заклади освіти, друзі, медичний догляд, мова спілкування).

Ключові слова: викрадення дитини одним із батьків, домашнє насильство, стаття 126-1 КК України, визначення місця проживання дитини, судово-психологічна експертиза, стаття 106 ЦПК України, Гаазька конвенція 1980 року, найкращі інтереси дитини, практика ЄСПЛ, психологічні страждання.

Abduction of a Child by One Parent: Legal Positions and an Algorithm of Action (Police Report, Claim to Determine the Child's Place of Residence and a Party-Commissioned Forensic Psychological Examination Under Article 106 of the Civil Procedure Code to Establish Harm)

Abstract. Abduction of a child by one parent has become a recurring problem in Ukraine, the editorial board observes, and calls for coordinated criminal, civil and expert responses. The paper dis-

tinguishes the criminal law assessment of such acts: abduction by a third party falls under Article 146 of the Criminal Code of Ukraine (unlawful deprivation of liberty or abduction, aggravated where the victim is a minor), whereas abduction by a parent may amount to domestic violence under Article 126-1, in the form of psychological and, where injuries occur, physical violence against the child and the other parent. The analysis draws on Articles 106 and 109 of the Civil Procedure Code, Articles 2 and 162 of the Family Code, the 1980 Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction, the UN Convention on the Rights of the Child, Supreme Court rulings of 2018-2021 and ECtHR judgments in Makhmudova v. russia, Lacombe v. France, Vilenchik v. Ukraine and Satanovska and Rodgers v. Ukraine. A step-by-step algorithm is proposed: a police report demanding search measures and criminal proceedings; a claim to determine the child's place of residence with a motion to secure the claim by returning the child to the previous residence; a forensic psychological examination of the child commissioned by the claimant, together with a request that the court explain to the respondent the consequences of evading it; and enforcement involving child services, enforcement officers, security staff and police. The opinion of a forensic psychologist is treated as evidence of the psychological suffering of the child or the other parent. The paper also summarises Supreme Court positions on the best interests of the child, the one-year period under Article 12 of the Hague Convention and indicators of the child's settlement in a new environment.

Keywords: parental child abduction, domestic violence, Criminal Code of Ukraine, child's place of residence, forensic psychological examination, expert opinion commissioned by a party, Hague Convention 1980, best interests of the child, European Court of Human Rights, psychological suffering.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 14.02.2022.*

Повний текст

Довідково з Цивільно-процесуального кодексу України (далі - ЦПК України):

Стаття 106. Проведення експертизи на замовлення учасників справи

1. Учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення.

2. Порядок проведення експертизи та складення висновків експерта за результатами проведеної експертизи визначається відповідно до чинного законодавства України про проведення судових експертиз.

3. Висновок експерта, складений за результатами експертизи, під час якої був повністю або частково знищений об’єкт експертизи, який є доказом у справі, або змінено його властивості, не замінює сам доказ та не є підставою для звільнення від обов’язку доказування.

4. Висновок експерта, складений за результатами експертизи, під час якої був повністю або частково знищений об’єкт експертизи або змінено його властивості, до розгляду судом не приймається, крім випадків, коли особа, яка його подає, доведе можливість проведення додаткової та повторної експертизи з питань, досліджених у висновку експерта.

5. У висновку експерта зазначається, що висновок підготовлено для подання до суду, та що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок.

6. Експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права і обов'язки, що й експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду.

7. За заявою учасника справи про наявність підстав для відводу експерта, який підготував висновок на замовлення іншої особи, такий висновок судом до розгляду не приймається, якщо суд визнає наявність таких підстав.

Крім того, потрібно враховувати спорідненість сімейних відносин інших родичів з дитиною, які регулюються Сімейним кодексом України.

Довідково з Сімейного кодексу України:

Стаття 2. Учасники сімейних відносин, які регулює Сімейний кодекс України

1. Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання.

2. Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами та сестрами, мачухою, вітчимом та падчеркою, пасинком.

3. Сімейний кодекс України регулює сімейні особисті немайнові та (або) майнові відносини між іншими членами сім'ї, визначеними у ньому.

4. Сімейний кодекс України не регулює сімейні відносини між двоюрідними братами та сестрами, тіткою, дядьком та племінницею, племінником і між іншими родичами за походженням.

Згідно з правовою позицією представниці Уповноваженого з дотримання прав дитини та сім'ї Оксани Філіпішиної від 27.02.2020, «якщо батьки при розлученні не визначили місце проживання одразу, то той з батьків з ким дитина залишилась після розлучення і створює постійне місце проживання дитини, якщо інше не встановить суд. При визначенні поняття «постійне місце проживання» в контексті Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року (Гаазької конвенції), якою передбачено порядок та умови захисту дітей від шкідливих наслідків їхнього незаконного переміщення або утримування: судам слід враховувати такі обставини як реєстрація за місцем проживання; соціальні зв'язки дитини (відвідування дошкільного закладу, навчання у школі); забезпечення медичного супроводу дитини за постійним місцем проживання тощо. Правова позиція: Узагальнення практики застосування судами під час розгляду цивільних справ Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.01.2017. - URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VRR00216.html

У 2006 році Україна приєдналася до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, що передбачає механізм повернення дітей, викрадених або незаконно вивезених за межі їхнього місця проживання без наданого на це дозволу.

Інший з батьків, який бачиться з дитиною, не може самочинно вчиняти дії спрямовані на те, щоб змінити за власною ініціативою вже встановлене з початку постійне місце проживання дитини, крім випадків якщо дитині загрожує небезпека.

Довідково з Сімейного кодексу України (далі - СК України):

Стаття 162. Правові наслідки протиправної поведінки одного з батьків або іншої особи при визначенні місця проживання малолітньої дитини

1. Якщо один з батьків або інша особа самочинно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі способом її викрадення, суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання.

{Абзац перший частини першої статті 162 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1397-VI від 21.05.2009}

Дитина не може бути повернута лише тоді, коли залишення її за попереднім місцем проживання створюватиме реальну небезпеку для її життя та здоров'я або обставини змінилися так, що повернення суперечить її інтересам.

{Абзац другий частини першої статті 162 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1397-VI від 21.05.2009}

2. Особа, яка самочинно змінила місце проживання малолітньої дитини, зобов'язана відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому, з ким вона проживала.

Намагання силовим характером змінити самостійно постійне місце проживання дитини є психологічним насильством, яке призводить до психологічних страждань у розумінні відповідних статей Кримінального кодексу України. Порушуються права одразу дитини, яка має право на постійне місце проживання, постійні соціальні зв'язки, емоційні стосунки з обома батьками і з мамою, і з татом, а також нанесення шкоди здоров'ю матері у разі годування матір'ю своєї дитини грудним молоком та різке обривання такого годування, що може негативно позначитися на здоров'ї жінки. Наразі поки це є єдиною підставою, яка дає можливість визнати матір потерпілою за статтею КК України домашнє насильство. Інші обставни повинні перевірятися з позиції чи відчуває дитина страждання в ситуації свого викрадення. Провести перевірку психологічного стану викраденої дитини можливо лише призначивши у кримінальному провадженні судово-психологічну експертизу відносно неповнолітної дитини та долучивши до участі в цій експертизі всіх дорослих з якими дитина проживала або буде проживати. Право на призначення судово-психологічної експертзи має як сторона захисту, так і сторона обвинувачення, слідства, у тому числі і в рамках цивільного процесу як позивач або відповідач.

Щодо права дитини на постійне місце проживання, то одним з базових потреб дитини є відчуття нею свого дому, безпеки та власного простору. У дитини повинно бути місце, де будуть постійно її речі, іграшки, дитина повинна мати певний режим життя, що дозволяє їй відчувати себе у безпеці. Дитина не є річчю, рівність прав батьків не означає їх однаковість по відношенню до дитини у разі коли дитина мешкає з одним із батьків. Повинні бути враховані перш за все інтереси та відчуття самої дитини. Якщо батьки проживають окремо, дитина має розуміти, що вона спілкується, бачиться, відвідує іншого із батьків, але постійне місце проживання у неї з іншим батьком».

У ситуації, коли один із батьків викрав дитину, варто звертатися в поліцію і наполягати на проведенні розшукових дій, а також порушенні кримінального провадження щодо скоєного домашнього насильства в сім'ї (стаття 126-1 КК України), а у разі викрадення дитини чужою особою вимагати порушення кримінального провадження за статтею 146 КК України. Таким чином дії батька щодо дитини спричиняють психологічні страждання, формування емоційної залежності між дитиною та одним із батьків, який утримує дитини примусово, що є кваліфікуючою ознакою статті 126-1 КК України. У разі визнання потерпілою матері дитини, потрібно встановити наявність шкоди, яку зазнає матір у разі викрадення дитини іншим батьком, наприклад фізична шкода матері, а саме нанесення шкоди здоров'ю через різке припинення годування грудним молоком матір'ю дитини. **Як правило це єдина підстава для визнання матері дитини потерпілою через нанесення шкоди її здоров'ю. В інших ситуаціях потрібно оцінювати шкоду, яку було завдано іншим батьком викраденням безпосередньо самій дитині шляхом проведення судово-психологічних експертиз неповнолітнього.**

Довідкова інформація щодо шкоди, яка завдається матері і дитині у разі викрадення дитини під час грудного годування до 3 років. *Годувати дитину грудним молоком потрібно щонайменше до 2-х років – рекомендації ВООЗ. Дослідження показали, що годування*

материнським молоком сприяє емоційному і психічному здоров'ю дитини, покращує її пам'ять і інтелект, знімає стрес. Адже саме ***в перші три роки життя дитина*** *вкрай потребує прямого тактильного, мовного і зорового контакту з матір'ю. Крім того, діти, що перебувають на грудному вигодовуванні, мають більш високі показники гостроти зору і психомоторного розвитку, що пов'язано з наявністю у молоці ненасичених жирних кислот. У малюків зменшуються аномалії прикусу завдяки поліпшенню форми і правильному розвитку щелеп. Різке переривання грудного вигодовування викликає сильний гормональний стрес всього організму жінки з причини того, що період лактації є захисним фактором для репродуктивної системи жінки та гормональною відповіддю організму мами на народження малюка. Крім того, кожен рік годування грудьми знижує ризик розвитку раку молочної залози та додаткових пологів в майбутньому, а також знижує ризик розвитку раку яєчників, шийки матки, а крім цього знижує ризик захворіти діабетом 2 типу. Лактація це вагомий фактор здоров'я матері і дитини.* Як кваліфікуюча ознака кримінального правопорушення **також потребує встановлення факт нанесення насильницькими діями під час викрадення з боку батька відносно дитини - чи були завдані психологічні страждання дитині, фізичні пошкодження, встановлена емоційна залежність між дитиною та батьком (матір'ю), який (яка) викрав(ла) дитину тощо.**

Протиправні дії невідомої (чужої) людини щодо викрадення дитини та вчинені насильницьких дій (викрадення) щодо малолітнього є кваліфікуючими ознаками частини 2 статті 146 КК України. Сам факт наявності між батьками спору про визначення місця проживання дітей та порядку участі у їх вихованні, не може розцінюватись як насильство в сім'ї у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

В справах щодо домашнього насильства мають встановлюватися, яким формам домашнього насильства піддавався заявник, чи можуть бути ризики продовження у майбутньому домашнього насильства у будь-якому його прояві, наявність необґрунтованого обмеження одного із батьків у реалізації своїх прав стосовно дітей, наявність ризиків настання тяжких наслідків для заявника та малолітніх дітей.

Довідково з Кримінального кодексу України:

Стаття 126-1. Домашнє насильство

Домашнє насильство, тобто умисне систематичне вчинення фізичного, **психологічного** або економічного насильства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних **або психологічних страждань**, розладів здоров'я, втрати працездатності, **емоційної залежності** або погіршення якості життя потерпілої особи, -

карається громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до двох років.

{Кодекс доповнено статтею 126-1 згідно із Законом № 2227-VIII від 06.12.2017}

Круглий стіл для суддів на тему: «Інтегрований підхід до розгляду справ щодо домашнього насильства: досвід Канади».

Відео: https://www.youtube.com/embed/rWOjA6Q5MNs

Стаття 146. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини

1. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини -

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Ті самі діяння, вчинені щодо малолітнього або з корисливих мотивів, щодо двох чи більше осіб або за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або таке, що супроводжувалося заподіянням йому фізичних страждань, або із застосуванням зброї, або здійснюване протягом тривалого часу, -

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою, або такі, що спричинили тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

Довідково для російськомовних громадян, під словами «батьки» або «один з батьків» розуміються батько і мати, або тато чи мати. В тексті статті окремо тато і мати не наділяються якимось спеціальними правами відносно дитини і переваг один по відношенню до одного не мають за Законом. Ключовим моментом є лише питання хто скоїв відносно дитини насилля у формі психологічного насилля, фізичного насилля або економічного насилля. Ці факти підлягають доведенню шляхом збору відповідних доказів для притягнення винної особи до відповідальності.

Для правоохоронних органів потрібно буде також надати рішення суду щодо визначення місця проживання дитини або рішення органу опіки і піклування у разі відсутності рішення суду. З боку поліції за заявою потерпілої особи, повинні бути проведенні оперативно-розшукові дії щодо встановлення місця знаходження дитини, у тому числі із застосування оперативно-технічних заходів щодо телекомунікативних засобів, якими можуть користуватися викрадачі з метою припинення страждань дитини або скоєння щодо неї насилля чи усунення небезпеки у разі її наявності.

Крім того той з батьків, хто став потерпілим від викрадення дитини повинен подати до суду позов про визначення місця проживання дитини, одночасно призначивши самостійно згідно з статтею 106 Цивільно-процесуального кодексу України судово-психологічну експертизу щодо неповнолітньої дитини або дітей та звернутись до суду з клопотанням щодо роз'яснення іншому з батьків (відповідачу) згідно з статтею 12 ЦПК України процесуальних прав, обов’язків, а також наслідків вчинення або невчинення процесуальних дій, а саме негативних наслідків ухилення від участі в призначеній судово-психологічній експертизі відповідно до статті 109 ЦПК України. **Крім того обов'язково, позивачем повинно бути заявлено клопотання про забезпечення позову шляхом відібрання дитини у відповідача і повернення її за попереднім місцем проживання до прийняття рішення судом по суті з метою не допущення виникнення стану у дитини приживання в новому середовищі, що може мати негативні наслідки у разі тривалого розгляду справи.**

Довідково з Цивільно-процесуального кодексу України:

Стаття 109. Наслідки ухилення від участі в експертизі

1. У разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні.

Рішення суду щодо визначення місця проживання дитини надасть право відбирання дитини у людини, яка утримує дитину не на підставі закону чи рішення суду.

У разі отримання рішення суду про визначення місця проживання дитини, організовується виконавчий процес відібрання дитини. Для виконанн рішення суду потрібно подати заявки, укласти договори тощо щодо супроводу та присутності:

1) представників служб у справах дітей районів де дитина **може перебувати** та **повинна проживати** за рішенням суду,

2) державних (приватних) виконавців,

3) приватної (державної) служби охорони

4) працівників поліції (за потреби) для можливості виключення або попередження (недопущення) будь яких протиправних дій в момент відібрання дитини.

Додатково бажано мати орендований мікроавтобус для зручного та оперативного переміщення одним із батьків та спільних узгоджених дій всіх представників державних органів між собою.

Аксана Філіпішина зазначає, у ситуаціях, коли хтось з батьків викрадає дитину, можна звернутися до Офісу Уповноваженого з дотримання прав дитини та сім'ї **за підтримкою, інформаційним супроводом.** Забрати дитину представники офісу не в змозі, однак можуть ходити на засідання органів опіки і піклування. Присутність Уповноваженого на засіданнях органів опіки і піклування сприяє більш об'єктивному розгляду справ.

Важливим аспектом, який також повинен враховуватись судами при вирішенні спорів щодо повернення дитини після викрадення є відповідність повернення дитини до постійного проживання забезпеченню її «найкращих інтересів». Із окресленого питання Верховний Суд висловлює наступну позицію: «**найкращі інтереси дитини не співпадають із інтересами батька або матері**, за винятком і настільки, наскільки вони неминуче мають спільні різноманітні критерії оцінки, пов`язані з індивідуальною особистістю дитини, загальною та конкретною ситуацією. Тим не менш, їх не можна сприймати в ідентичній манері, незалежно від того, чи розглядає суд запит про повернення дитини відповідно до Гаазької конвенції або ж приймає рішення по суті заяви про батьківську опіку або батьківські права. Таким чином, у контексті розгляду поданого в межах Гаазької конвенції запиту про повернення, поняття найкращих інтересів дитини повинне оцінюватися у світлі винятків, передбачених Гаазькою конвенцією, які стосуються плину часу (ст.12), умов застосування Конвенції (ст.13 (a)) і існування «серйозного ризику» (ст.13 (b)), а також дотримання фундаментальних принципів запитуваної держави, що стосуються захисту прав людини та основних свобод (ст.20). Це завдання сто-

їть, у першу чергу, перед національними органами запитуваної держави, які, зокрема, мають перевагу прямого контакту із зацікавленими сторонами» (постанова від 11.12.2019 року у справі №552/1759/19 (провадження № 61-18088св19). Верховний Суд також вказує, що під найкращими інтересами дитини в тому числі варто розуміти можливість збереження зв'язків із сім'єю, якщо не буде встановлено небажаність таких зв'язків, і можливість розвитку в здоровому середовищі (постанова Верховного Суду від 10.04.2019 року у справі № 757/51046/17-ц (провадження № 61-14573 св 18), необхідність забезпечити дитині такі умови розвитку, за яких вона зможе у майбутньому самостійно реалізувати право на самоідентифікацію мовну, етнічну, за кровним спорідненням (постанова Верховного Суду від 14.06.2018 року у справі № 461/926/17 (провадження № 61-1192св17). **При встановленні вищезазначених обставин та за умови, якщо процедура повернення почата до спливу одного року з моменту переміщення, суд зобов`язаний ухвалювати рішення про негайне повернення дитини. Однак, якщо повернення дитини розпочате після спливу одного року з моменту переміщення, то з'ясуванню судом підлягає і те, чи прижилась дитина в новому середовищі** (п.2 ст.12 Конвенції). При цьому, як зазначає Верховний Суд, положення п.2 ст.12 Конвенції є виключними обставинами та застосовуються лише в разі, коли процедура повернення розпочата після спливу річного терміну з моменту викрадення дитини (постанова Верховного Суду від 05.02.2020 року у справі № 521/16839/18 (провадження №61-5573св19). **Разом з тим, позиція Верховного Суду із цього питання не є єдиною та в судовій практиці можна знайти випадки застосування п.2 ст.12 Конвенції і у разі, коли з часу переміщення дитини і до часу вирішення судової справи про її повернення, пройшло більше року: «правильним є висновок судів про те, що з моменту переміщення дитини минуло більше року, мати дитини має постійне місце проживання, постійне місце роботи та джерело доходу, створила всі умови для проживання, виховання та розвитку дитини й наявні підстави для висновку, що дитина прижилася у новому середовищі»** (постанова Верховного Суду від 27.02.2019 року у справі № 752/24280/17 (провадження № 61-42994 св 18).

Про факт адаптації дитини до нових умов проживання на думку Верховного Суду можуть свідчити наступні обставини:

- відвідування дитиною різноманітних гуртків,

- дошкільних навчальних закладів,

- наявність у неї друзів,

наявність захоплень, сталих сімейних зв'язків,

- забезпечення дитини медичним доглядом,

- зміна мови спілкування (постанова від 06.06.2018 року у справі № 686/15274/14-ц (провадження № 61-20940св18, постанова від 04.07.2018 року у справі № 640/688/17 (провадження № 61-21205св18).

За умови початку процедури повернення дитини після річного терміну, наявності даних про те, що дитина вже прижилася у своєму новому середовищі, виходячи з інтересів дитини суд може відмовити в задоволенні заяви про її повернення, продемонструвавши доводи про наявність підстав і доказів для такого висновку. Разом з тим, одне посилання суду на те, що дитина прижилась у новому середовищі, як на під-

ставу для відмови у її поверненні, є недостатнім, адже на думку Верховного Суду **зазначені факти необхідно оцінювати в сукупності із дотриманням інтересів дитини як на цей час, так і в майбутньому, балансу інтересів та прав батьків, думки дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня зрілості, що може її висловити тощо** (постанова Верховного Суду від 05.02.2020 року у справі № 521/16839/18 (провадження №61-5573св19).

Схожу правову позицію висловлював і Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ в Ухвала від 06 квітня 2016 року. - URL: https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/57202363

Ключові тези ВССУ: За ст. 162 СК України, якщо один з батьків або інша особа самочинно, без згоди другого з батьків чи інших осіб, з якими на підставі закону або рішення суду проживала малолітня дитина, або дитячого закладу (установи), в якому за рішенням органу опіки та піклування або суду проживала дитина, змінить її місце проживання, у тому числі способом її викрадення, **суд за позовом заінтересованої особи має право негайно постановити рішення про відібрання дитини і повернення її за попереднім місцем проживання.** Дитина не може бути повернута лише тоді, коли залишення її за попереднім місцем проживання створюватиме реальну небезпеку для її життя та здоров'я або обставини змінилися так, що повернення суперечить її інтересам. Особа, яка самочинно змінила місце проживання малолітньої дитини, зобов'язана відшкодувати матеріальну та моральну шкоду, завдану тому, з ким вона проживала.

Інша категорія справ щодо викрадення дітей це міжнародні викрадення дітей одним з батьків

1. Європейський суд з прав людини ухвалив рішення у справі «Махмудова проти росії» (№ 61984/17). В громадянки Естонії А. Махмудової та її чоловіка, громадянина рф, народилося двоє дітей, які певний час мешкали в обох країнах. Але чоловік без згоди дружини вивіз дітей до росії і Махмудова відкрила провадження відповідно до Гаазької конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.

За наслідками провадження жінка розірвала шлюб та отримала опіку над дітьми. Згідно з рішенням російського суду, яке набрало законної сили, чоловікові було наказано повернути дітей та здати їхні паспорти. Але той усіляко уникав виконання судового рішення.

А. Махмудова подала запит до Федеральної служби судових приставів для забезпечення виконання рішення. Вона також оскаржила рішення регіональних судових приставів, стверджуючи про їхню упередженість. Але чергова спроба виконати рішення суду також виявилася марною.

Пізніше жінка відкрила провадження для передачі дітей під її опіку в світлі відмови чоловіка від співпраці. Ця заява була відхилена. І таке рішення суду було підтримане вищими судами.

Тоді А. Махмудова звернулася до Європейського суду з прав людини. Посилаючись на ст. 8 (право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, вона скаржилася на те, що нездатність органів влади росії забезпечити повернення її дітей порушила її права.

Суд у Страсбурзі констатував порушення ст. 8 Конвенції та присудив 12,5 тис. євро відшкодування моральної шкоди.

З текстом прес-релізу рішення ЄСПЛ у справі «Махмудова проти росії» (№ 61984/17) у перекладі президента Спілки адвокатів України Олександра Дроздова та доцента кафедри кримінального права і правосуддя Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка С.Дем'янчука Олени Дроздової можна ознайомитися за посиланням.

Традиційно нагадуємо користувачам журналу, що науковий журнал запроваджує надання послуг **«Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі із застосуванням поліграфа** на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів відповідно до процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia **Телефон для термінового дзвінка судовому експерту:** +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).

2. Європейський суд з прав людини ухвалив рішення у вельми складній і заплутаній справі «Лакомб проти Франції» (заява № 23941/14), докладно розглянувши усі аргументи невдоволеного батька, передає інформаційний ресурс «ECHR.Ukrainian Aspect».

Ж. Лакомб, який програв боротьбу за дитину, звернувся до ЄСПЛ. Посилаючись на статтю 8 (право на повагу до сімейного життя) Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, він стверджував про порушення його прав у зв'язку з рішенням судів Франції видати наказ про повернення сина в Сполучені Штати.

У Страсбурзі послідовно розглянули усі аргументи заявники і співставили їх з обставинами справи.

Мета втручання у права. ЄСПЛ зазначив, що рішення органів влади Франції видати наказ про повернення дитини матері було засноване на Гаазькій конвенції і було спрямоване на захист прав та свобод дитини. Таким чином, втручання у права, яке відповідало закону, переслідувало законну мету у значенні статті 8 §2 Конвенції.

Місце законного перебування дитини. Головна претензія Лакомба до провадження на національному рівні полягала в тому, що проживання дитини в США (коли він вивозив її до Франції) було незаконним. Проте національні суди встановили, що законним місцем проживання дитини в той час, коли він виїжджав у Францію дійсно був Техас. А от незаконним було саме вивезення дитини батьком у Францію.

Безпека та найкращі інтереси дитини. Під час провадження у Франції батько стверджував, що дитина знаходилася в небезпеці завдання шкоди матір'ю, а також те, що вона побажала залишитися з батьком. Проте ЄСПЛ зазначив, що національний суд засновував своє рішення на співбесіді дитини із службами захисту дітей в поліції. Суддя врахував думки, висловлені дитиною, яка не виявила жодних заперечень проти повернення в США. Тож національний суд належним чином перевірив ризики і відповів на них докладним обґрунтуванням.

У ЄСПЛ також розглянули судовий процес у Франції крізь призму справедливості. У Страсбурзі зазначили, що процес прийняття рішень, який призвів до рішення про повернення дитини, був справедливим. І батько, і мати дитини мали можливість повністю представити свою справу. Зі свого боку суд останньої інстанції провів ефективну перевi-

рку того, чи апеляційний суд надав достатні підстави для свого рішення про повернення дитини матері у світлі Гаазької Конвенції та найкращих інтересів дитини.

Таким чином, заявник мав можливість в повному обсязі представити свою справу, в той час як найкращі інтереси дитини були захищені, – такий висновок зрештою зробили Високі судді.

З огляду на межі розсуду органів влади, ЄСПЛ вважав, що рішення про повернення було засноване на відповідних та достатніх підставах для цілей статті 8§2 Конвенції разом зі статтею 13 (b) Гаазької Конвенції та статтею 3§1 Конвенції з прав дитини, а також те, що воно було пропорційним переслідуваній законній меті. Тому стаття 8 не була порушена.

З текстом прес-релізу рішення ЄСПЛ у справі «Лакомб проти Франції» (заява № 23941/14) у перекладі президента Спілки адвокатів України Олександра Дроздова та директора АБ «Дроздова та партнери» Олени Дроздової можна ознайомитися за посиланням.

3. Європейський суд з прав людини ухвали рішення у справі "Віленчик проти України" від 03.10.2017 року (заява №. 21267/14). Завантажити текст Рішення у форматі MS Word можна за цим посиланням

Фабула судового акта: Заявник (громадянин США) та його дружина (громадянка України) проживали в США, де у них народився син. Після перебування в Україні, куди вся сім`я приїхала на відпочинок, Заявник повернувся до США, а дитина і дружина залишилися в Україні. Перебуваючи на батьківщині, Заявник порушив справу про розлучення та оформлення опіки над сином. З огляду на згоду дружини Заявника, суд позитивно вирішив питання про розлучення, проте відклав питання щодо опіки (через перебування сина Заявника на території України понад 6 місяців, суд не володів компетенцією для вирішення даного питання). Згодом Заявник стверджував, що його дружина вирішила залишитися з сином в Україні всупереч їхнім домовленостям про наступне повернення дитини до США. В інтересах Заявника територіальний орган Міністерства юстиції звернувся до місцевого суду щодо неправомірності утримання сина Заявника в Україні та необхідності його повернення до США відповідно до Гаазької конвенції (Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей).

Місцевий суд встановив, що дитина прибула до України за взаємною згодою двох батьків, проте подальше перебування в Україні відбувалося без згоди Заявника. Таким чином, мало місце порушення Гаазької конвенції, а дитина повинна повернутися в країну проживання в супроводі обох батьків. Суд апеляційної інстанції скасував рішення місцевого суду з мотивів наявності тісного зв'язку між матір'ю та дитиною, а також психологічними ризиками для дитини, яка звикла до нового оточення. Суд касаційної інстанції скасував рішення суду першої інстанції та залишив в силі рішення місцевого суду. В подальшому, у зв'язку із запитами колишньої дружини Заявника, справу було повернуто до апеляційного суду, який скасував рішення суду першої інстанції та відхилив позов Заявника як необґрунтований. Звертаючись до ЄСПЛ, Заявник стверджував, що національні органи влади не змогли забезпечити повернення його сина до США, у зв'язку з чим мало місце порушення Конвенції.

Відносно застосування статті 8 Конвенції під час розгляду справ щодо Гаазької Конвенції, ЄСПЛ наголосив, що національні суди повинні здійснювати ретельний аналіз об-

ставин справи, а в документі за наслідками розгляду повинні бути наведені детальні обставини та пояснення. Це дозволить ЄСПЛ, чиїм завданням не є виконання функцій національних судів, здійснити належний контроль рішення.

ЄСПЛ не встановив порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з розглядом позову Заявника у відповідності до Гаазької конвенції національними судами по суті. ЄСПЛ відзначив, що рішення судів щодо відмови у поверненні дитини базувалося на належних і достатніх підставах, і що втручання в право заявника на повагу до його сімейного життя, що гарантується статтею 8 Конвенції і розглянуте в світлі Гаазької Конвенції, було пропорційним законній меті. Проте, ЄСПЛ врахував, що з часу першого звернення Заявника до національних органів з приводу повернення сина, і до моменту остаточного вирішення справи минуло більше ніж два роки і три місяці. Попри те, що непослідовна поведінка самого Заявника могла вплинути на тривалість розгляду справи, ЄСПЛ наголосив, що від імені Заявника діяв національний орган, який повинен був надавати судам всі необхідні в ході судового розгляду документи.

ЄСПЛ відзначив, що судові засідання у справі знову здійснювалися навіть після розгляду справи судами трьох рівнів (місцевим, апеляційним та касаційним), що слугує свідченням початкової нездатності національних судових органів здійснити належний розгляд справи. ЄСПЛ констатував, що загальна тривалість розгляду справи значно перевищила шеститижневий термін, рекомендований Гаазької Конвенцією. Також ЄСПЛ звернув увагу на те, що з моменту подання Заявником першого запиту до національних органів і до подачі позову в інтересах Заявника до суду минуло більше восьми місяців.

З огляду на зазначене, ЄСПЛ встановив порушення статті 8 Конвенції у зв'язку з необґрунтованістю значної тривалості провадження і недостатньою ретельністю розгляду справи.

4. Велика Палата ВС відмовила в поверненні сина батькові-іноземцю задля забезпечення найкращих інтересів дитини. Постанова Великої Палати ВС від 13 квітня 2021 року у справі № 2-4237/12 (провадження № 14-21звц21). - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342875

Правова Позиція Верховного Суду: Громадянин Сполученого Королівства на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року (Гаазька конвенція) звернувся до суду в Україні, бажаючи визнати незаконним утримування його неповнолітньої дитини її матір'ю на території України, а також повернути цю дитину в Сполучене Королівство на місце постійного проживання. Суди розглядали справу неодноразово. Згідно з останнім рішенням КЦС ВС позовні вимоги задовольнив.

Проте мати й дитина звернулися до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Він 28 січня 2021 року ухвалив рішення у справі «Satanovska and Rodgers v. Ukraine» (заява № 12354/19) про порушення Україною під час розгляду справи зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ). Суд, зокрема, зазначив, що ВС неналежно мотивував постанову, і через те, що процес прийняття рішень відповідно до національного законодавства не відповідав процесуальним вимогам ст. 8 ЄКПЛ, заявники зазнали непропорційного втручання у їхнє право на повагу до сімейного життя.

Велика Палата ВС задовольнила заяву представника матері про перегляд судового рішення за виключними обставинами. З огляду на зміст рішення ЄСПЛ, встановлені су-

дами попередніх інстанцій факти та досліджені ними докази, а також на пояснення сторін висновки КЦС ВС не були належно обґрунтованими.

ВП ВС скасувала постанову касаційного суду та залишила без змін рішення місцевого й апеляційного судів, які відмовили в задоволенні позову.

Велика Палата зауважила, що відмова у задоволенні позову в цій справі становить втручання в гарантоване ст. 8 ЄКПЛ право позивача, але немає жодних підстав виснувати про порушення такого права у світлі п. 2 ст. 8 ЄКПЛ.

По-перше, відмова в задоволенні позову ґрунтується на приписах Гаазької конвенції, що визначає низку випадків, за яких національні органи можуть відмовити у поверненні дитини.

По-друге, з огляду на встановлені судами першої та апеляційної інстанцій ризики (п. «b» абз. 1 ст. 13 Гаазької конвенції) втручання у право позивача, гарантоване ст. 8 ЄКПЛ, переслідує легітимну мету, а саме захист прав і свобод дитини.

По-третє, в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ч. 1 ст. 3 Конвенції про права дитини, яку Верховна Рада України ратифікувала 27 лютого 1991 року).

Держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини (ч. 1 ст. 9 вказаної Конвенції).

Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини закладений і в Гаазькій конвенції. Неповернення дитини до країни проживання іноді може бути виправдане в силу об'єктивних причин, що відповідають тим інтересам, на які вказують передбачені в цій конвенції винятки, зокрема в разі серйозного ризику того, що повернення дитини завдасть їй фізичної чи психічної шкоди.

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

кандидат психологічних наук, доцент

Назаров Олег Анатолійович

атестований судовий експерт з правом
проведення експертиз за експертною спеціальністю
14.1 "Психологічні дослідження", поліграфолог

Україна,
02024, Київ,
вул. Магнітогорська, 1б, оф. 304,
E-mail: 2825818819@mail.gov.ua

Тел: +38 (044) 228-76-15
+38 (093) 476-72-60
+38 (098) 011-85-63

25 травня – Міжнародний день зниклих безвісти дітей. Символом цього дня є синя незабудка, назва якої говорить сама за себе: не забувай, пам'ятай мене.

Кіднепінг – викрадення людини з метою шантажу, отримання викупу тощо. **Уперше цей термін був використаний у 1673 році для опису викрадення дітей у рабство в американських колоніях.** Викрадачі, щоб заманити дитину, використовують різні способи: представляються знайомими батьків і намагаються відвести дитину до них на роботу або просять дитину показати дорогу, пропонуючи солодощі тощо.

Оскільки Ви не можете знати про наміри оточуючих, то повинні докласти максимум зусиль, щоб убезпечити дитину, адже ваша дитина – це насамперед ваша відповідальність. **Будьте постійно поруч, дотримуйтесь простих правил безпеки, а саме:**

- не залишайте дитину без нагляду у громадських місцях;

- встановіть маячок на мобільний телефон дитини, щоб знати, де вона знаходиться;

- поясніть дитині, що не можна розмовляти і тим більше брати щось у незнайомих людей або проводжати їх, сідати з ними в автівку (якщо це вже сталося,

- треба голосно кричати, звати на допомогу та звертатися до перехожих);

- дитина повинна знати своє прізвище/ім'я та адресу, щоб поліція швидше знайшла батьків;

- не будьте байдужими до своїх дітей: цікавтеся їхніми захопленнями, прагненнями та тривогами; дитина повинна бути впевненою, що її люблять, що для батьків її здоров´я і життя – завжди на першому місці.

Офіційній Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи, судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035)

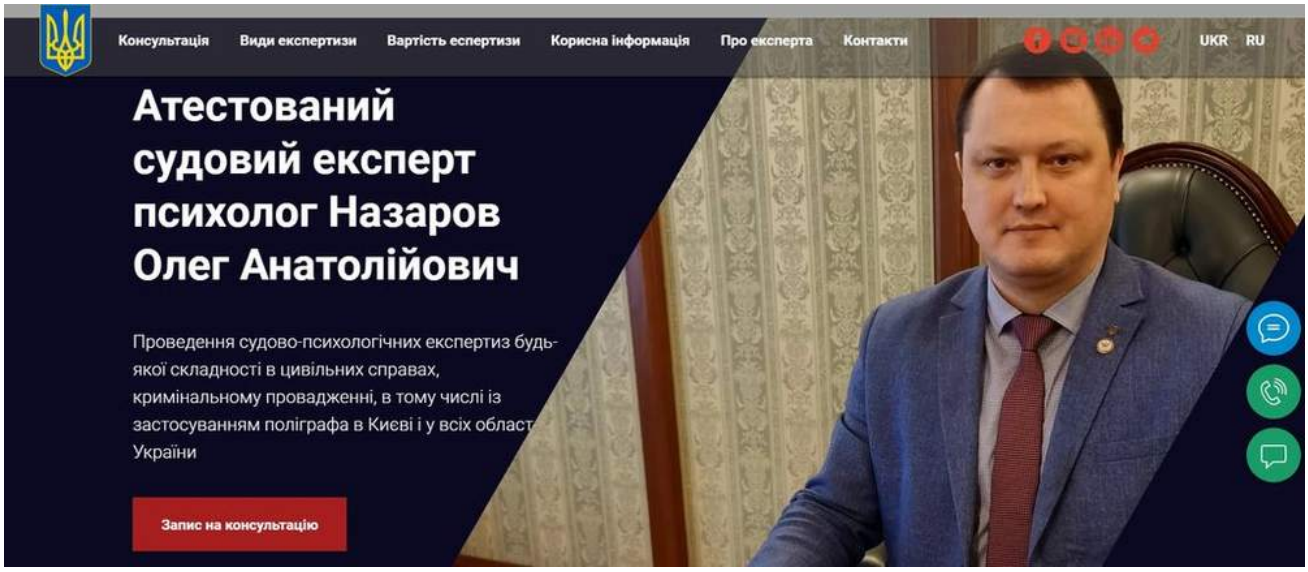

Офіційний Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа, тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (поліграф EyeDetect, розробник Converus Inc., USA)

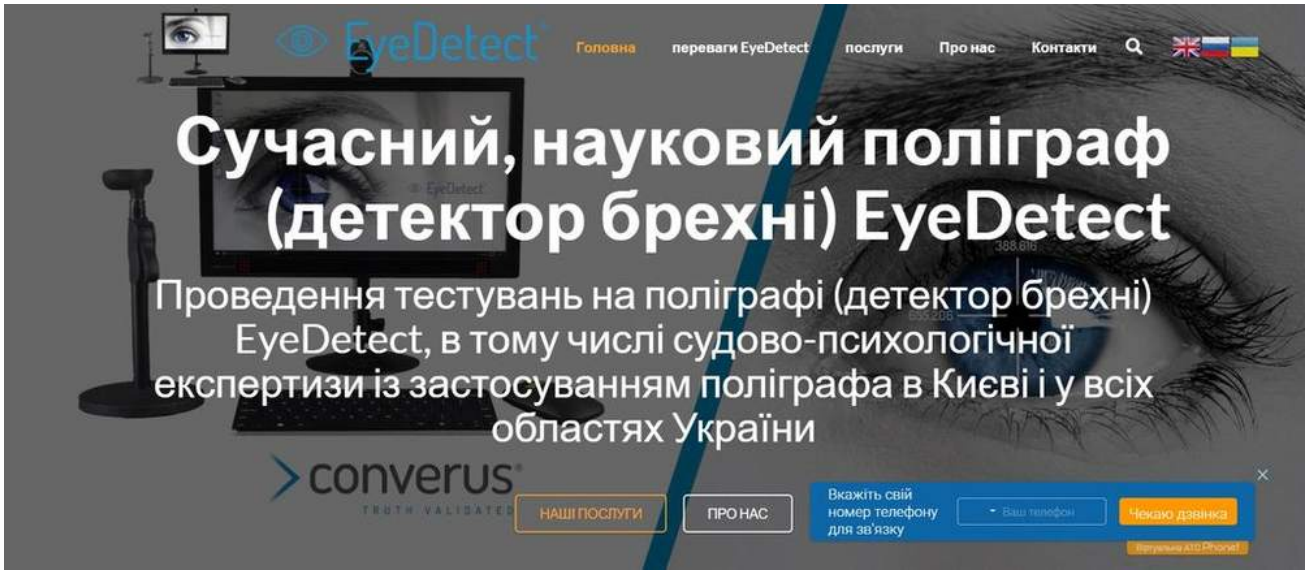

Продаж портативного обладнання для поліграфа **Mobi підлокітники Polygraph в Україні (Схвалено президентом Міжнародного співтовариства поліграфологів, ISOPE, США)**

В Україні затверджена кваліфікаційна характеристика професії «Поліграфолог» та 25 жовтня 2021 року уведена сама професія «Поліграфолог» змінами № 10 до Національного класифікатора професій ДК 003:2010

Надання послуг щодо розробки та проведення групових тренінгових занять за різними напрямами судово-психологічної експертизи в сучасному судочинстві, у тому числі із застосуванням поліграфа

Незалежній не державній професійній атестованій судово-психологічній експертизі в Україні бути: історія однієї перемоги або про можливість призначення першої недержавної професійної атестованої судово-психологічної еспертизи з 09 липня 2020 року

Електронна бібліотека судді, адвоката, психолога, батьків: «Допит, опитування дитини в суді». Методичні рекомендації, нормативні документи, постанови Верховного Суду

Огляд змін до законодавства України: процесуальний статус спеціаліста у кримінальних провадженнях про кримінальні проступки з 1 липня 2020 року

Електронна бібліотека правозахисника України. Серія: Застосування рішень Європейського суду з прав людини в українському судочинстві

Електронна бібліотека судді України: квітень 2020 року (більше 70 книг)

Колекція зразків клопотань про відкладення розгляду справи у зв'язку із впровадженням карантину та типові зразки заяв, які подаються до суду станом на 20 березня 2020 та оголошення ДСА України від 19 березня 2020

References

1. Vykradennia dytyny odnym z batkiv: pravovi pozytsii, alhorytm dii: zaiava do politsii pro vykradennia, pozov pro vyznachennia mistsia prozhyvannia dytyny ta odnochasne samostiine pryznachennia sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy zghidno z st. 106 TSPK dlia vyznachennia shkody [Abduction of a Child by One Parent: Legal Positions and an Algorithm of Action (Police Report, Claim to Determine the Child's Place of Residence and a Party-Commissioned Forensic Psychological Examination Under Article 106 of the Civil Procedure Code to Establish Harm)].

Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/vyznachennia-mistsia-meshkannia-dytyny/6574-u-razi-koli-batko-vkrav-vashu-ditinu-potribno-pisati-zayavu-do-politsiji-pro-vikradennya-ta-podavati-pozov-pro-viznachennya-mistsya-meshkannya-ditini-z-odnochasnim-samostijnim-priznachennyam-psikhologichnoji-ekspertizi-zgidno-statti-106-tspk (onovlena versiia vid 17.02.2022). [in Ukrainian].

1.2. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ[1]

Казьмірук С. Д., Пампуха І. В., Близнюк Н. М.

Реферат. Казьмірук С. Д., Пампуха І. В. і Близнюк Н. М. розглядають правове регулювання застосування поліграфа як складник Євроатлантичної трансформації, роком якої Міністерство оборони України оголосило 2021 р.; її результатом має стати інтегрована оборонна інституція євроатлантичного типу з новими стандартами функціонування й управління. Автори пов'язують проблему зі Стратегією воєнної безпеки України, що передбачає всеохоплюючу оборону на засадах стримування, стійкості та взаємодії, інтеграцію до євроатлантичного безпекового простору й набуття членства в НАТО, а також запровадження інноваційного інструментарію виявлення прихованої інформації. Вихідна теза: правове регулювання застосування поліграфа в секторі безпеки і оборони досі системно не досліджене, хоча психофізіологічні дослідження із застосуванням комп'ютерного поліграфа мають відповідати стандартам ASTM International і рекомендаціям Американської асоціації поліграфологів. Проаналізовано Конституцію України, закони у сфері національної безпеки та оборони, КПК України, Закон «Про судову експертизу», законодавство про інформацію й персональні дані, наказ Міністерства оборони України від 14.04.2015 № 164 про психофізіологічне дослідження персоналу і законопроєкт № 4094 від 17.02.2016 «Про захист прав осіб, які проходять опитування (дослідження) на поліграфі». Автори констатують, що КПК не містить прямих згадок про поліграф, але й не забороняє його, а ст. 28 Конституції вимагає вільної згоди особи на дослідження. Основними завданнями поліграфа названо кадрову безпеку й об'єктивність кадрових рішень, підвищення ефективності службових розслідувань і перевірок, протидію корупції. Порівняльний огляд поділяє держави на ті, що мають спеціальні закони (США, Литва, Молдова), регулюють поліграф у ширших законах (зокрема Польща, Угорщина, Канада), лише підзаконними актами (зокрема Бельгія, Ізраїль, Чехія) або не регулюють його взагалі (Латвія, Сінгапур, Японія). Обґрунтовано потребу в єдиній професійній термінології та лінгвістичному забезпеченні, орієнтованих на стандарти держав-членів НАТО, у кодексі етики експерта-поліграфолога (не порушувати закон, уникати конфлікту інтересів, не розголошувати службову інформацію, не приймати гонорарів і подарунків) та в курсах підготовки поліграфологів за міжнародними стандартами. Висновок авторів: перспектива запровадження поліграфологічних технологій повністю залежить від ухвалення належного правового інструментарію на державному рівні.

Ключові слова: поліграф, правове регулювання, сектор безпеки і оборони, воєнна безпека, НАТО, психофізіологічне дослідження, експерт-поліграфолог, кодекс етики, лінгвістичне забезпечення, підготовка поліграфологів, стандарти ASTM.

Problems of the Legal Regulation of Polygraph Use in the Security and Defence Sector of Ukraine

Kazmiruk S. D., Pampukha I. V., Blyzniuk N. M.

Abstract. Kazmiruk S. D., Pampukha I. V. and Blyzniuk N. M. examine the legal regulation of polygraph use as part of the Euro-Atlantic transformation that the Ministry of Defence of Ukraine an-

nounced for 2021, which is expected to produce an integrated defence institution operating under new standards. The authors place the issue in the context of the Military Security Strategy of Ukraine, with its emphasis on comprehensive defence, deterrence, resilience and integration into the Euro-Atlantic security space, including innovative tools for detecting concealed information. They point out that the legal framework for the polygraph in the security and defence sector has not been studied systematically, although psychophysiological examinations should follow ASTM International standards and recommendations of the American Polygraph Association. The review covers the Constitution, national security and defence legislation, the Criminal Procedure Code, the Law on Forensic Examination, data protection rules, Ministry of Defence Order No. 164 of 14 April 2015 on psychophysiological examination of personnel, and draft law No. 4094 of 2016 on persons undergoing polygraph examinations. The Criminal Procedure Code neither mentions nor prohibits the polygraph, while Article 28 of the Constitution requires the free consent of the examinee. The main tasks of the polygraph are identified as personnel security, objective staffing decisions, more effective internal investigations and the prevention of corruption. A comparative overview groups countries into those with dedicated polygraph statutes (the USA, Lithuania, Moldova), those regulating it within broader laws, those relying on by-laws, and those with no regulation at all. The authors call for unified professional terminology compatible with NATO practice, a code of ethics for polygraph examiners and training courses based on international standards, and conclude that progress depends on adopting adequate legal instruments at the state level.

Keywords: polygraph, legal regulation, security and defence sector, military security, NATO, psychophysiological examination, polygraph examiner, code of ethics, professional terminology, examiner training, ASTM standards.

Першоджерело: *Казьмірук С. Д., Пампуха І. В., Близнюк Н. М. Проблеми правового регулювання застосування поліграфа в секторі безпеки та оборони України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2021. Вип. 2 (46). С. 62–66. (копія:).* [2][3] *DOI:* ***10.17721/1728-2217.2021.46.62-66***[2]*. Реферат оприлюднено в журналі 11.01.2022.*

References

1. Kazmiruk S. D., Pampukha I. V., Blyzniuk N. M. Problemy pravovoho rehuliuvannia zastosuvannia polihrafa v sektori bezpeky ta oborony Ukrainy [Problems of the Legal Regulation of Polygraph Use in the Security and Defence Sector of Ukraine] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/doslidzhennya-na-poligrafi/6395-bibliografichnij-opis-kazmiruk-s-pampukha-i-bliznyuk-n-problemi-pravovogo-regulyuvannya-zastosuvannya-poligrafa-v-sektori-bezpeki-ta-oboroni-ukrajini-s-kazmiruk-i-pampukha-n-bliznyuk-visnik-kijivskogo-natsionalnogo-universitetu-imeni-tarasa-shevchenka-vijskovo-spetsialni-nauki-2021-vip-2-46-s-62-66 (onovlena versiia vid 06.11.2026). [in Ukrainian].

2. Kazmiruk S. D., Pampukha I. V., Blyzniuk N. M. Problemy pravovoho rehuliuvannia zastosuvannia polihrafa v sektori bezpeky ta oborony Ukrainy [Problems of the Legal Regulation of Polygraph Use in the Security and Defence Sector of Ukraine]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky. 2021. Vyp. 2 (46). S. 62–66. (kopiia:). DOI: https://doi.org/10.17721/1728-2217.2021.46.62-66. URL: https://military.bulletin.knu.ua/uk/article/view/6976 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Kazmiruk S. D., Pampukha I. V., Blyzniuk N. M. Problemy pravovoho rehuliuvannia zastosuvannia polihrafa v sektori bezpeky ta oborony Ukrainy [Problems of the Legal Regulation of Polygraph Use in the Security and Defence Sector of Ukraine]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho

universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Viiskovo-spetsialni nauky. 2021. Vyp. 2 (46). S. 62–66. (kopiia:). URL: https://expertize-journal.org.ua/images/dzherela/kazmiruk-pampukha-blyzniuk-2021-2-46.pdf (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІГРАФА У ПРАВООХОРОННУ ДІЯЛЬНІСТЬ У СФЕРІ ОБОРОНИ[1]

Казьмірук С. Д., Пампуха І. В., Бура Ю. С.

Реферат. Тези Казьмірука С., Пампухи І. і Бури Ю., представлені на Міжнародній науково-практичній конференції «Правове забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони України» (Київ, 21 серпня 2020 р.; збірник матеріалів: Київ ; Одеса : Фенікс, 2020, с. 160–162), обґрунтовують потребу в спеціальному інструменті виявлення недостовірних відомостей у військовій сфері. Вихідними умовами автори вважають розвиток Збройних Сил України, сучасний стан правоохоронної діяльності у сфері оборони та її нормативно-правового й організаційного забезпечення, завдання забезпечення законності й правопорядку у Збройних Силах та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України, а також імплементацію міжнародних стандартів НАТО щодо виявлення, оцінювання й документування недостовірної та прихованої інформації під час розслідувань і перевірок. З цього випливає основний висновок тез: невідкладно потрібно розробити й запровадити «Комплексну систему виявлення, оцінювання і документування недостовірної і прихованої інформації із використанням комп'ютерного поліграфа». Поліграф у такому підході постає частиною цілісної процедури, яка охоплює і виявлення інформації, і її оцінювання, і документування. Тези належать до низки публікацій тих самих авторів 2020–2021 рр. про поліграфологічне забезпечення сектору безпеки і оборони: ідею комплексної системи вони розвивають і в тезах «Удосконалення діяльності правоохоронних органів: судово-психологічна експертиза із застосуванням поліграфа» (2020), а правове підґрунтя застосування поліграфа розглянуто в статті Казьмірука С., Пампухи І. і Близнюк Н. М. у «Віснику Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки» (2021, вип. 2 (46)). Збірник, у якому опубліковано тези, упорядкували П. Богуцький, В. Пилипчук, Ю. Бобров, М. Беланюк, О. Довгань, С. Дорогих, О. Лебединська, О. Радзієвська та В. Фурашев. Матеріал може зацікавити військових юристів, поліграфологів і судових експертів як аргументація на користь стандартизованого застосування поліграфа у військовій правоохоронній діяльності.

Ключові слова: поліграф, комп'ютерний поліграф, правоохоронна діяльність у сфері оборони, Збройні Сили України, стандарти НАТО, недостовірна інформація, прихована інформація, службові розслідування.

Current Directions for Introducing the Polygraph into Law Enforcement Activities in the Field of Defence

Kazmiruk S. D., Pampukha I. V., Bura Yu. S.

Abstract. In their conference theses, Kazmiruk S. D., Pampukha I. V. and Bura Yu. S. argue that the defence sector of Ukraine needs a dedicated tool for detecting unreliable information. The paper was presented at the international scientific and practical conference Legal Support of Law Enforcement Activities in the Field of Defence of Ukraine (Kyiv, 21 August 2020) and published in its proceedings (Kyiv; Odesa: Feniks, 2020, pp. 160-162). The authors derive their proposal from several factors: the development of the Armed Forces of Ukraine; the current state of law enforcement in the defence sphere and of its regulatory and organisational support; the task of ensuring legality and law and order in the Armed Forces and other military formations established under the laws of Ukraine; and the implementation of NATO standards for detecting, evaluating and documenting unreliable and concealed

information during investigations and inspections. On this basis they conclude that it is urgent to develop and introduce a Comprehensive System for Detecting, Evaluating and Documenting Unreliable and Concealed Information Using a Computer Polygraph. In this approach the polygraph is part of an integrated procedure covering the detection, evaluation and documentation of information. The theses belong to a series of 2020-2021 publications by the same authors on polygraph support for the security and defence sector, which also includes theses on forensic psychological examination with the use of a polygraph and an article on the legal regulation of polygraph use in the Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Military Special Sciences (2021, issue 2 (46)). The material is of interest to military lawyers, polygraph examiners and forensic experts as an argument for standardised polygraph use in military law enforcement.

Keywords: polygraph, computer polygraph, law enforcement in the field of defence, Armed Forces of Ukraine, NATO standards, unreliable information, concealed information, internal investigations.

Першоджерело: *Казьмірук С. Д., Пампуха І. В., Бура Ю. С. Актуальні напрями впровадження поліграфа у правоохоронну діяльність у сфері оборони. Правове забезпечення правоохоронної діяльності у сфері оборони України : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. / упоряд.: П. Богуцький, В. Пилипчук, Ю. Бобров, М. Беланюк, О. Довгань, С. Дорогих, О. Лебединська, О. Радзієвська, В. Фурашев. Київ ; Одеса : Фенікс, 2020. С. 160–162.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 11.01.2022.*

References

1. Kazmiruk S. D., Pampukha I. V., Bura Yu. S. Aktualni napriamy vprovadzhennia polihrafa u pravookhoronnu diialnist u sferi oborony [Current Directions for Introducing the Polygraph into Law Enforcement Activities in the Field of Defence] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/doslidzhennya-na-poligrafi/6393-kazmiruk-s-aktualni-napryami-vprovadzhennya-poligrafa-u-pravookhoronnu-diyalnist-u-sferi-oboroni-s-kazmiruk-i-pampukha-yu-bura-pravove-zabezpechennya-pravookhoronnoji-diyalnosti-u-sferi-oboroni-ukrajini-zbirnik-materialiv-mizhnarodnoji-naukovo-praktichnoji-konferentsiji-uporyad-p-bogutskij-v-pilipchuk-yu-bobrov-m-belanyuk-o-dovgan-s-dorogikh-o-lebedinska-o-radzievska-v-furashev-kijiv-odesa-feniks (onovlena versiia vid 06.11.2026). [in Ukrainian].

2. Kazmiruk S. D., Pampukha I. V., Bura Yu. S. Aktualni napriamy vprovadzhennia polihrafa u pravookhoronnu diialnist u sferi oborony [Current Directions for Introducing the Polygraph into Law Enforcement Activities in the Field of Defence]. Pravove zabezpechennia pravookhoronnoi diialnosti u sferi oborony Ukrainy : zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. / upori-ad.: P. Bohutskyi, V. Pylypchuk, Yu. Bobrov, M. Belaniuk, O. Dovhan, S. Dorohykh, O. Lebedynska, O. Radziievska, V. Furashev. Kyiv ; Odesa : Feniks, 2020. S. 160–162. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/pravove_zabezpechennya_pravoohoronnoyi_diyalnosti_maket.pdf (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОЛІГРАФА[1]

Казьмірук С. Д., Пампуха І. В.

Реферат. У тезах доповіді на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка» (за заг. ред. І. В. Толока; Київ : ВІКНУ, 2020, с. 167–168) Казьмірук С. Д. і Пампуха І. В. обстоюють запровадження у Збройних Силах України «Комплексної системи виявлення, оцінювання і документування недостовірної і прихованої інформації із використанням комп'ютерного поліграфа». На думку авторів, така система дасть змогу якісно й ефективно розв'язувати чотири групи завдань. Перша охоплює проведення експертних досліджень. Друга стосується отримання необхідної орієнтувальної інформації та додаткових відомостей. Третя полягає у встановленні особливостей психічної діяльності та таких їх проявів у поведінці особи, які мають юридичне значення і спричиняють певні правові наслідки. Четверта передбачає проведення судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво. Отже, автори пов'язують поліграф у військовій сфері водночас з отриманням орієнтувальної інформації, експертною діяльністю в межах судово-психологічної експертизи та міжнародним правовим співробітництвом, а назва тез прямо вказує на їхню мету: удосконалення діяльності правоохоронних органів. Ідею комплексної системи ті самі автори разом із Бурою Ю. обстоюють і в тезах «Актуальні напрями впровадження поліграфа у правоохоронну діяльність у сфері оборони» (2020), де її пов'язано з імплементацією стандартів НАТО, а правове підґрунтя застосування поліграфа в секторі безпеки і оборони розглянуто в статті Казьмірука С., Пампухи І. і Близнюк Н. М. у «Віснику Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки» (2021, вип. 2 (46)). Матеріал може бути корисним військовим юристам, поліграфологам і судовим експертам-психологам.

Ключові слова: поліграф, судово-психологічна експертиза із застосуванням поліграфа, Збройні Сили України, правоохоронні органи, прихована інформація, недостовірна інформація, орієнтувальна інформація, міжнародна правова допомога.

Improving the Activities of Law Enforcement Bodies: Forensic Psychological Examination Using a Polygraph

Kazmiruk S. D., Pampukha I. V.

Abstract. In theses presented at the all-Ukrainian conference of young scientists, adjuncts, students and cadets Youth Military Science at Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv: Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2020, pp. 167-168), Kazmiruk S. D. and Pampukha I. V. argue for introducing into the Armed Forces of Ukraine a Comprehensive System for Detecting, Evaluating and Documenting Unreliable and Concealed Information Using a Computer Polygraph. According to the authors, such a system would allow four groups of tasks to be performed with greater quality and efficiency. The first is conducting expert studies. The second is obtaining the necessary orienting information and additional data. The third is establishing features of mental activity and those behavioural manifestations of a person that have legal significance and entail legal con-

sequences. The fourth is conducting forensic psychological examinations with the use of a polygraph at the request of a competent body or person of another state with which Ukraine has an agreement on mutual legal assistance and cooperation. The authors thus link polygraph use in the military sphere with gathering orienting information, forensic psychological expertise and international legal cooperation, and the title states the purpose directly: improving the work of law enforcement bodies. The same authors, together with Bura Yu. S., advance the idea of a comprehensive system in their 2020 theses on introducing the polygraph into law enforcement in the field of defence, where it is linked to NATO standards, while the legal basis for polygraph use in the security and defence sector is examined in a 2021 article by Kazmiruk S. D., Pampukha I. V. and Blyzniuk N. M. The material may be useful to military lawyers, polygraph examiners and forensic psychologists.

Keywords: polygraph, forensic psychological examination using a polygraph, Armed Forces of Ukraine, law enforcement bodies, concealed information, unreliable information, orienting information, mutual legal assistance.

Першоджерело: *Казьмірук С. Д., Пампуха І. В. Удосконалення діяльності правоохоронних органів: судово-психологічна експертиза із застосуванням поліграфа. Молодіжна військова наука у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів / за заг. ред. І. В. Толока. Київ : ВІКНУ, 2020. С. 167–168.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 11.01.2022.*

References

1. Kazmiruk S. D., Pampukha I. V. Udoskonalennia diialnosti pravookhoronnykh orhaniv: sudovo-psykholohichna ekspertyza iz zastosuvanniam polihrafa [Improving the Activities of Law Enforcement Bodies: Forensic Psychological Examination Using a Polygraph] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/doslidzhennya-na-poligrafi/6394-kazmiruk-s-d-pampukha-i-v-udoskonalennya-diyalnosti-pravookhoronnikh-organiv-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-iz-zastosuvannyam-poligrafa-tezi-dopovidej-vseukrajinskoji-naukovo-praktichnoji-konferentsiji-molodikh-vchenikh-ad-yunktiv-slukhachiv-kursantiv-i-studentiv (onovlena versiia vid 11.01.2022). [in Ukrainian].

2. Kazmiruk S. D., Pampukha I. V. Udoskonalennia diialnosti pravookhoronnykh orhaniv: sudovo-psykholohichna ekspertyza iz zastosuvanniam polihrafa [Improving the Activities of Law Enforcement Bodies: Forensic Psychological Examination Using a Polygraph]. Molodizhna viiskova nauka u Kyivskomu natsionalnomu universyteti imeni Tarasa Shevchenka : tezy dop. Vseukr. nauk.-prakt. konf. molodykh vchenykh, adiunktiv, slukhachiv, kursantiv i studentiv / za zah. red. I. V. Toloka. Kyiv : VIKNU, 2020. S. 167–168. URL: https://viknu.mil.gov.ua/index.html (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.3. ПРАВОВЕ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В СКЛАДІ ВІДДІЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НАУК НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК В 1995 РОЦІ СТВОРЕНО КООРДИНАЦІЙНЕ БЮРО З ПРОБЛЕМ КРИМІНАЛІСТИКИ, ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ[1]

Анотація. Історико-організаційний нарис редакції журналу відтворює становлення Координаційного бюро з проблем криміналістики, юридичної психології та судових експертиз, створеного 1995 р. у складі відділення кримінально-правових наук Академії правових наук України (статусу національної академія набула 2010 р.). Нарис спирається на статтю В. Борисова та В. Батиргареєвої про двадцятирічну діяльність відділення («Вісник Національної академії правових наук України», 2013, № 2), довідкове видання «Науковці вищої кваліфікації Національного наукового центру "Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса"» (2020) та укази Президента України від 23.07.1993 № 275/93 і від 23.02.2010 № 233/2010. Простежено, як загальні збори Академії 1993 р. утворили шість відділень, як відділення кримінально-правових наук очолив академік В. В. Сташис (заступник М. П. Мелентьєв, учений секретар І. М. Даньшин) і хто з дійсних членів і членів-кореспондентів увійшов до його складу. Постановою Президії АПрН України від 21.06.1995 № 4/3 при відділенні створено шість координаційних бюро; бюро з проблем криміналістики, юридичної психології та судових експертиз очолила В. О. Коновалова, заступником став В. К. Стринжа, ученим секретарем Г. А. Матусовський. Наведено одинадцять провідних тем роботи бюро: від криміналістичних засобів та інноваційних технологій протидії злочинності до проблем судової експертології, інформатизації судочинства, розслідування легалізації доходів і злочинів у фінансово-кредитній сфері. Описано зміни 2010 р. (чотири регіональні центри, керівні органи в Харкові) та оновлення бюро у 2019 р., коли Координаційне бюро з проблем криміналістики, судової експертизи, оперативно-розшукової діяльності та юридичної психології очолив академік В. Ю. Шепітько, а заступницею стала В. О. Коновалова. Окремо оцінено внесок В. О. Коновалової, яку редакція називає фундаторкою психолого-юридичної школи в Україні: її праці 1970–2005 рр. з логіки й психології слідчої тактики, психології розслідування та юридичної психології стали підґрунтям викладання цієї дисципліни. Нарис корисний дослідникам історії юридичної психології, криміналістики та судової експертизи.

Ключові слова: Національна академія правових наук України, відділення кримінально-правових наук, Координаційне бюро з проблем криміналістики, юридична психологія, судова експертиза, криміналістика, В. О. Коновалова, В. Ю. Шепітько, історія науки.

The Coordination Bureau on Problems of Criminalistics, Legal Psychology and Forensic Examinations Established in 1995 Within the Department of Criminal Law Sciences of the National Academy of Legal Sciences

Abstract. This historical essay by the journal's editorial board traces the Coordination Bureau on Problems of Criminalistics, Legal Psychology and Forensic Examinations, set up in 1995 within the Department of Criminal Law Sciences of the Academy of Legal Sciences of Ukraine, which gained national status in 2010. The account draws on an article by V. Borysov and V. Batyrhareieva on twenty

years of the department's work (Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, 2013, No. 2), on a 2020 reference book on senior researchers of the Hon. Prof. M. S. Bokarius National Scientific Centre Institute of Forensic Examinations, and on presidential decrees No. 275/93 of 23 July 1993 and No. 233/2010 of 23 February 2010. It describes how the Academy formed six departments in 1993, how academician V. V. Stashys came to head the department of criminal law sciences, and who of the full and corresponding members joined it. Presidium resolution No. 4/3 of 21 June 1995 created six coordination bureaus; this one was chaired by V. O. Konovalova, with V. K. Strynzha as deputy and H. A. Matusovskyi as academic secretary. Eleven research themes are listed, from criminalistic tools and innovative technologies against crime to forensic expertology, digitalisation of the judiciary and the investigation of money laundering and financial crimes. The essay then covers the 2010 reorganisation and the 2019 renewal of the bureau, chaired since then by academician V. Yu. Shepitko with Konovalova as deputy. Special attention goes to Konovalova as founder of the Ukrainian school of legal psychology, whose books of 1970 to 2005 shaped the teaching of the discipline. The essay is of interest to historians of legal psychology and forensic science.

Keywords: National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Department of Criminal Law Sciences, coordination bureau, legal psychology, forensic examination, criminalistics, Konovalova, Shepitko, history of science.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 26.06.2021.*

Повний текст

Основна робота бюро проводилась за такими головними темами наукової розвідки у галузі криміналістики, судової експертизи, юридичної психології та оперативно-розшукової діяльності:

1. Розробка окремих криміналістичних засобів та інноваційних технологій у боротьбі зі злочинністю;

2. Розробка інноваційних засад техніко-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції;

3. Проблеми криміналістики та юридичної психології;

4. Проблеми забезпечення ефективності організаційно-тактичних засобів здійснення досудового слідства;

5. Проблеми криміналістичного забезпечення діяльності правоохоронних органів;

6. Проблеми уніфікації наукових підходів до формування криміналістичних методик;

7. Проблеми інформатизації судочинства;

8. Проблеми судової експертології;

9. Криміналістична характеристика та основи розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;

10. Криміналістичне прогнозування і проблеми оптимізації процесу розкриття і розслідування корисливо-насильницьких злочинів;

11. Проблеми розслідування злочинів, що вчиняються у фінансово-кредитній сфері та ін.

У 2010 році академії надано статус національної і надалі вона повинна називатися «Національна академія правових наук України». Джерело: Указ Президента України «Про надання Академії правових наук України статусу національної» від 23 лютого 2010 р. №233/2010.

ВНЕСЕНО
ДО ЄДИНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ НОРМАТИВНИХ АКТІВ

Указ
Президента України

Про надання Академії правових наук України статусу національної

Ураховуючи провідну роль Академії правових наук України у забезпеченні комплексного розвитку правової науки, проведенні фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі держави і права, значний внесок у підготовку наукових кадрів, **постановляю**:

Надати Академії правових наук України статус національної і надалі іменувати її - Національна академія правових наук України.

Президент України В. ЮЩЕНКО

м. Київ
23 лютого 2010 року
N 233/2010

У структурі Академії створено чотири Регіональні центри: Східний (Харків), Західний (Львів), Південний (Одеса), Центральний (Київ, на базі чинного Київського регіонального центру Академії), і **визначено нове місцезнаходження керівних органів Академії - місто Харків**. **Адреса Президії:** 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70, **Інтернет-сайт:** http://www.aprnu.kharkiv.org

З 2019 року заступником академіка-секретарем відділення кримінально-правових наук НАПрН України, а також Головою Координаційного бюро з проблем криміналісти-

ки, судової експертизи, оперативно-розшукової діяльності та юридичної психології НАПрН України **обрано криміналіста та судового психолога, доктора юридичних наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України, академіка Національної академії правових наук України, президента Міжнародного Конгресу Криміналістів - Шепітька Валерія Юрійовича,** заступником Голови - академіка Віолету Омелянівну Коновалову, вченим секретарем - Шевчука Віктора Михайловича. З 1999 року Шепітько В.Ю. завідує лабораторією «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинністю» Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України. Інтернет-сайт: https://ivpz.kh.ua/uk/лабораторіявикористання-сучасних-д/

Науковці вищої кваліфікації Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

В. Ю. Шепітько народився 20 грудня 1960 р. в м. Ромни Сумської області.

1979 р. закінчив Харківський радіотехнічний технікум, 1986 р.— Харківський юридичний інститут імені Ф. Е. Дзержинського (*нині* — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого).

Учасник бойових дій (виконання інтернаціонального обов'язку в Республіці Афганістан).

У 1986—1988 рр.— стажист-дослідник, у 1988—1991 рр.— аспірант, із 1991 р. працював асистентом, доцентом кафедри криміналістики Харківського юридичного інституту.

У 1991—1994 рр.— докторант кафедри криміналістики Української державної юридичної академії, із 1996 р.— завідувач кафедри криміналістики Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, з 1998 р.— завідувач лабораторії «Використання сучасних досягнень науки і техніки у боротьбі зі злочинність» Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України.

1991 р. В. Ю. Шепітько захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою «*Допрос несовершеннолетних: психология и тактика*», 1996 р.— на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за темою «*Теоретичні проблеми систематизації тактичних прийомів у криміналістиці*». 1997 р. присвоєно вчене звання професора кафедри криміналістики.

2000 р. обраний членом-кореспондентом Академії правових наук України (Національної академії правових наук України), 2009 р.— дійсним членом (академіком) НАПрН України.

Упродовж 1997—2019 рр.— вчений секретар відділення кримінально-правових наук, із 2019 р.— заступник академіка-секретаря відділення кримінально-правових наук НАПрН України. Голова Координаційного бюро з проблем криміналістики, судової експертизи, оперативно-розшукової діяльності та юридичної психології НАПрН України.

У 2000—2003 рр. Валерій Юрійович працював у Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (*нині* — Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса») позаштатним судовим експертом та провідним науковим співробітником.

Під час роботи в інституті здійснював наукові дослідження за профілем технічної експертизи документів і судових психологічних досліджень. Брав участь

ШЕПІТЬКО
Валерій Юрійович
(народився 1960)

SHEPITKO
Valerii Yuriiovych
(Birth year: 1960)

Valerii Yuriiovych Shepitko was born on December 20, 1960, in the city of Romny, Sumy Oblast.

In 1979, he graduated from Kharkiv Radio Engineering College, in 1986 finished the Kharkiv Law Institute named after Feliks Dzerzhinsky (currently, Yaroslav Mudryi National Law University).

Valerii Yuriiovych participated in hostilities (fulfillment of international duty in the Republic of Afghanistan).

Between 1986—1988 he held the position of trainee Researcher, from 1988—1991 he was a graduate student. Since 1991, he worked as an assistant, Associate Professor at the Department of Criminalistics of the Kharkiv Law Institute.

For the period 1991 to 1994 he was a doctoral student at Criminalistics Department of National Law Academy of Ukraine, and since 1996, he was the Head of Criminalistics Department at the National Law Academy of Ukraine. Since 1998, he headed the laboratory *The use of modern advances in science and technology in the fight against crime* of the Institute for the Study of Crime Problems, National Academy of Law Sciences of Ukraine.

In 1991, Valerii Shepitko defended his dissertation for obtaining the degree of PhD in Law on the topic: *Interrogation of Minors: Psychology and Tactics*, in 1996 completed the dissertation for the degree of Doctor of Law on the topic: *Theoretical issues of tactics systematization in criminalistics*. In 1997, he was awarded the academic title of Professor of Criminalistics.

In 2000, he was elected as a correspondent member of the Academy of Legal Sciences of Ukraine (National Academy of Legal Sciences of Ukraine), in 2009 he was an acting member (Academician) of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine.

From 1997 to 2019 he was the Academic Secretary of the Department of Criminal Law, and since 2019, he has been the Deputy Academician Secretary of the Department of Criminal Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Valerii Yuriiovych is a Chairman of the Coordinating Bureau on Criminalistics, Forensic Science, Operative Investigative Activity and Legal Psychology of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine.

During 2000—2003 Valerii Yuriiovych Shepitko worked at Hon. Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations (currently, National Scientific Centre "Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute") as an out-of-staff forensic expert and Leading Researcher.

While working at the institute, he carried out research in the field of technical examination of documents and

54

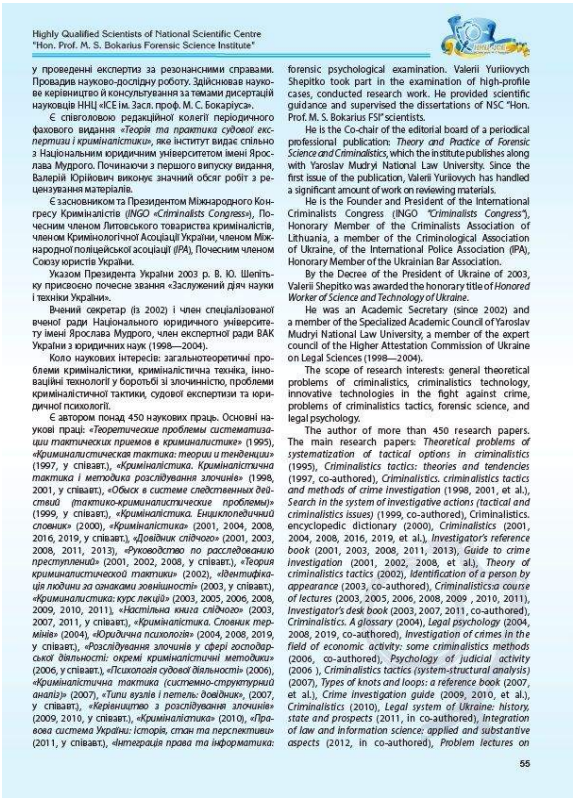

Highly Qualified Scientists of National Scientific Centre
"Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute"

у проведенні експертиз за резонансними справами. Провадив науково-дослідну роботу. Здійснював наукове керівництво й консультування за темами дисертацій науковців ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса».

Є співголовою редакційної колегії періодичного фахового видання *«Теорія та практика судової експертизи і криміналістики»*, яке інститут видає спільно з Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого. Починаючи з першого випуску видання, Валерій Юрійович виконує значний обсяг робіт з рецензування матеріалів.

Є засновником та Президентом Міжнародного Конгресу Криміналістів (*INGO «Criminalists Congress»*), Почесним членом Литовського товариства криміналістів, членом Криміналогічної Асоціації України, членом Міжнародної поліцейської асоціації (IPA), Почесним членом Союзу юристів України.

Указом Президента України 2003 р. В. Ю. Шепітьку присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Вчений секретар (із 2002) і член спеціалізованої вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член експертної ради ВАК України з юридичних наук (1998—2004).

Коло наукових інтересів: загальнотеоретичні проблеми криміналістики, криміналістична техніка, інноваційні технології у боротьбі зі злочинністю, проблеми криміналістичної тактики, судової експертизи та юридичної психології.

Є автором понад 450 наукових праць. Основні наукові праці: *«Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике»* (1995), *«Криминалистическая тактика: теории и тенденции»* (1997, у співавт.), *«Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів»* (1998, 2001, у співавт.), *«Обыск в системе следственных действий (тактико-криминалистические проблемы)»* (1999, у співавт.), *«Криміналістика. Енциклопедичний словник»* (2000), *«Криміналістика»* (2001, 2004, 2008, 2016, 2019, у співавт.), *«Довідник слідчого»* (2001, 2003, 2008, 2011, 2013), *«Руководство по расследованию преступлений»* (2001, 2002, 2008, у співавт.), *«Теория криминалистической тактики»* (2002), *«Ідентифікація людини за ознаками зовнішності»* (2003, у співавт.), *«Криміналістика: курс лекцій»* (2003, 2005, 2006, 2008, 2009, 2010, 2011), *«Настільна книга слідчого»* (2003, 2007, 2011, у співавт.), *«Криміналістика. Словник термінів»* (2004), *«Юридична психологія»* (2004, 2008, 2019, у співавт.), *«Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики»* (2006, у співавт.), *«Психологія судової діяльності»* (2006), *«Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз)»* (2007), *«Типи вузлів і петель: довідник»*, (2007, у співавт.), *«Керівництво з розслідування злочинів»* (2009, 2010, у співавт.), *«Криміналістика»* (2010), *«Правова система України: історія, стан та перспективи»* (2011, у співавт.), *«Інтеграція права та інформатики: прикладний і змістовний аспекти»* (2012, у співавт.), *«Проблемные лекции по криминалистике»* (2012), *«Правова доктрина України»* (2013, у співавт.), *«The Legal System of Ukraine: Past, Present, and Future: Volume V: Criminal-Law Science, Urgent Problems of Combatting Criminality»* (2013, у співавт.), *«Розслідування злочинів корупційної спрямованості»* (2013, у співавт.), *«Практикум з криміналістики»* (2013, у співавт.), *«Энциклопедия криминалистики в лицах»* (2014, у співавт.), *«Проблемы использования специальных знаний сквозь призму современного уголовного судопроизводства»* (2014), *«Textbook of Criminalistics. Volume I: General Theory»* (2016, у співавт.), *«Наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори: словник-довідник»* (2016, у співавт.), *«Інноваційні засади технико-криміналістичного забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції»* (2017, у співавт.), *«Велика українська юридична енциклопедія. 20 т. Т. 20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія»* (2018, у співавт.), *«Ukrainian Legal Doctrine: in Five Volume: Volume V (2): Judicial law, penal law, and Forensic Legal Science»* (2018, у співавт.).

Має 10 патентів на винаходи та авторські свідоцтва. Підготував 4 доктори та 33 кандидати юридичних наук.

forensic psychological examination. Valerii Yuriiovych Shepitko took part in the examination of high-profile cases, conducted research work. He provided scientific guidance and supervised the dissertations of NSC "Hon. Prof. M. S. Bokarius FSI" scientists.

He is the Co-chair of the editorial board of a periodical professional publication: *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, which the institute publishes along with Yaroslav Mudryi National Law University. Since the first issue of the publication, Valerii Yuriiovych has handled a significant amount of work on reviewing materials.

He is the Founder and President of the International Criminalists Congress (INGO *"Criminalists Congress"*), Honorary Member of the Criminalists Association of Lithuania, a member of the Criminological Association of Ukraine, of the International Police Association (IPA), Honorary Member of the Ukrainian Bar Association.

By the Decree of the President of Ukraine of 2003, Valerii Shepitko was awarded the honorary title of *Honored Worker of Science and Technology of Ukraine*.

He was an Academic Secretary (since 2002) and a member of the Specialized Academic Council of Yaroslav Mudryi National Law University, a member of the expert council of the Higher Attestation Commission of Ukraine on Legal Sciences (1998—2004).

The scope of research interests: general theoretical problems of criminalistics, criminalistics technology, innovative technologies in the fight against crime, problems of criminalistics tactics, forensic science, and legal psychology.

The author of more than 450 research papers. The main research papers: *Theoretical problems of systematization of tactical options in criminalistics* (1995), *Criminalistics tactics: theories and tendencies* (1997, co-authored), *Criminalistics. criminalistics tactics and methods of crime investigation* (1998, 2001, et al.), *Search in the system of investigative actions (tactical and criminalistics issues)* (1999, co-authored), Criminalistics. encyclopedic dictionary (2000), *Criminalistics* (2001, 2004, 2008, 2016, 2019, et al.), *Investigator's reference book* (2001, 2003, 2008, 2011, 2013), *Guide to crime investigation* (2001, 2002, 2008, et al.), *Theory of criminalistics tactics* (2002), *Identification of a person by appearance* (2003, co-authored), *Criminalisticsa course of lectures* (2003, 2005, 2006, 2008, 2009 , 2010, 2011), *Investigator's desk book* (2003, 2007, 2011, co-authored), *Criminalistics. A glossary* (2004), *Legal psychology* (2004, 2008, 2019, co-authored), *Investigation of crimes in the field of economic activity: some criminalistics methods* (2006, co-authored), *Psychology of judicial activity* (2006), *Criminalistics tactics (system-structural analysis)* (2007), *Types of knots and loops: a reference book* (2007, et al.), *Crime investigation guide* (2009, 2010, et al.), *Criminalistics* (2010), *Legal system of Ukraine: history, state and prospects* (2011, in co-authored), *Integration of law and information science: applied and substantive aspects* (2012, in co-authored), *Problem lectures on criminalistics* (2012), *Legal doctrine of Ukraine* (2013, co-authored), *The Legal System of Ukraine: Past, Present, and Future: Volume V: Criminal-Law Science, Urgent Problems of Combatting Criminality* (2013, et al.), *Investigation of corruption-related crimes* (2013, et al.), *Practical work on criminalistics* (2013, et al.), *Encyclopedia of criminalistics by persons* (2014, co-authored), *Problems of using specialized knowledge through the prism of modern criminal proceedings* (2014), *Textbook of Criminalistics. Volume I: General Theory* (2016, co-authored), *Drugs, psychotropic substances and precursors: a dictionary-reference book* (2016, co-authored), *Innovative principles of technical and criminalistics ensuring of the activity of criminal justice bodies* (2017, et al.), *The Great Ukrainian Legal Encyclopedia. 20 Vols. Vol. 20: Criminalistics, Forensic Science, Legal Psychology* (2018, co-authored), *Ukrainian Legal Doctrine: In Five Volume: Volume V (2): Judicial Law, Penal Law, and Forensic Legal Science* (2018, co-authored).

He has 10 patents for inventions and copyright certificates. Valerii Yuriiovych has prepared 4 Doctors and 33 PhDs in Law.

55

Науковці вищої кваліфікації Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Виступ на міжнародному круглому столі «Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці» (2019)

Presentation at the international Roundtable *Innovative methods and digital technologies in criminalistics, forensic science and legal practice* (2019)

56

Бібліографічний опис: Шепітько Валерій Юрійович // Науковці вищої кваліфікації Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (довідкове видання) / авт.-укл. : О. М. Клюєв, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. В. Хоша. — Харків : Право, 2020. — С. 54-56. - URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/other/2020_naukovci_hniise_v16_post-print.pdf

На особливу увагу заслуговує внесок В. О. Коновалової у становлення й розвиток вітчизняної юридичної психології. Без перебільшення можна констатувати, що **професор В.О. Коновалова є фундатором психолого-юридичної школи в Україні**. **В 2021 році Коноваловій Віолеті Омелянівні виповнилося 94 роки. В.О. Коновалова народилася 30 березня 1927 р. в с. Черкаські Тишки Липецького (нині — Харківський) району Харківської області)**. Її праці «Проблемы логики и психологии в следственной тактике» (1970), «Организационные и психологические основы деятельности следователя» (1973), «Психология в расследовании преступлений» (1978), «Правовая психология» (1997), «Юридична психологія. Академічний курс» (2004), «Основы юридической психологии» (2005) стали не тільки джерелом подальших наукових розробок у цій галузі, а й базою для забезпечення викладання навчальної дисципліни «Юридична психологія» у вищих навчальних закладах як нашої держави, так і багатьох інших країн.

Науковці вищої кваліфікації Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

В. О. Коновалова народилася 30 березня 1927 р. в с. Черкаські Тишки Липецького (*нині* — Харківський) району Харківської області.

У 1945—1949 рр. навчалася в Харківському юридичному інституті (*нині* — Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого). До 1950 р. працювала слідчим прокуратури м. Ворошиловська (*нині* — Алчевськ) Ворошиловградської області.

Подальше життя й діяльність В. О. Коновалової цілком пов'язані з Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого, де вона здолала шлях від асистента до професора кафедри криміналістики, а впродовж 1981—1996 рр. очолювала цю кафедру.

Свою професійну діяльність в університеті поєднувала з науково-дослідною роботою в Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (*нині* — Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса») у 2000—2003 рр. Вона була науковим керівником і науковим консультантом дисертацій багатьох науковців інституту, співорганізатор багатьох наукових заходів з питань судової експертизи.

1953 р. В. О. Коновалова захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за темою *«Тактика допроса свидетелей в советских органах расследования»*. 1959 р. їй присвоєно наукове звання доцента. 1966 р. відбувся захист її докторської дисертації на тему *«Теоретические проблемы следственной тактики (познавательная функция логики и психологии)»*. 1969 р. В. О. Коноваловій присвоєно вчене звання професора. 1993 р. В. О. Коновалову обрано академіком Національної академії правових наук України.

Паралельно з проблемами криміналістичної тактики В. О. Коновалова досліджує широке коло питань методики розслідування окремих видів злочинів, про що свідчать її праці: *«Организация расследования хищений государственного и общественного имущества»* (1984), *«Криминалистическая характеристика преступлений»* (1985), *«Экологические преступления: квалификация и методика расследования»* (1994), *«Убийство: искусство расследования»* (2001, 2006) та роботи її учнів.

На особливу увагу заслуговує внесок В. О. Коновалової у становлення й розвиток вітчизняної юридичної психології. Без перебільшення можна констатувати, що

КОНОВАЛОВА
Віолета Омелянівна
(народилася 1927)

KONOVALOVA
Violeta Omelianivna
(Birth year: 1927)

Violeta Omelianivna Konovalova was born on March 30, 1927, in the village of Cherkaski Tyshky, Lypetskyi Raion (currently, Kharkiv), Kharkiv Oblast.

From 1945 to 1949 she studied at the Kharkiv Law Institute (currently, Yaroslav Mudryi National Law University). Until 1950 she worked as an investigator for the Prosecutor's Office of Voroshilovsk (currently, Luhansk), Voroshilovgrad Oblast.

The further life and activity of Violeta Omelianivna Konovalova were totally connected with Yaroslav Mudryi National Law University, where she had gone from an assistant to a Professor of the Department of Criminalistics, and during 1981—1996 she headed this Department.

She combined her professional activity at the university with research work at Hon. Prof. M. S. Bokarius Kharkiv Research Institute of Forensic Examinations (currently, National Scientific Centre "Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute") (2000—2003). She was also an academic advisor and academic supervisor of dissertations of many scientists of the institute.

In 1953, Violeta Omelianivna Konovalova defended her dissertation for the degree of PhD in Law on the topic: *Tactics of interrogation of witnesses in the Soviet investigative bodies*. In 1959, she was awarded the academic title of Docent. In 1966, she defended her doctoral dissertation on the topic: *Theoretical problems of investigative tactics (cognitive function of logic and psychology)*. In 1969, Violeta Konovalova was awarded an academic title of Professor. In 1993, Violeta Omelianivna was elected to be the Academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine.

In parallel with the problems of forensic tactics Violeta Omelianivna Konovalova explores a wide range of methods of investigation of certain types of crimes, as evidenced by her papers: *Organization of the investigation of stealing of state and public property* (1984), *Criminalistics characterization of crimes* (1985), *Environmental Crimes: Qualification and Methods of Investigation* (1994), *Murder: The Art of Investigation* (2001, 2006), and papers of her students.

The contribution of Violeta Omelianivna Konovalova to the formation and development of domestic legal psychology deserves particular attention. It is would be no exaggeration to state that Professor V. O. Konovalova is the founder of the school of psychology and law in Ukraine. Her papers: *Problems of logic and psychology*

34

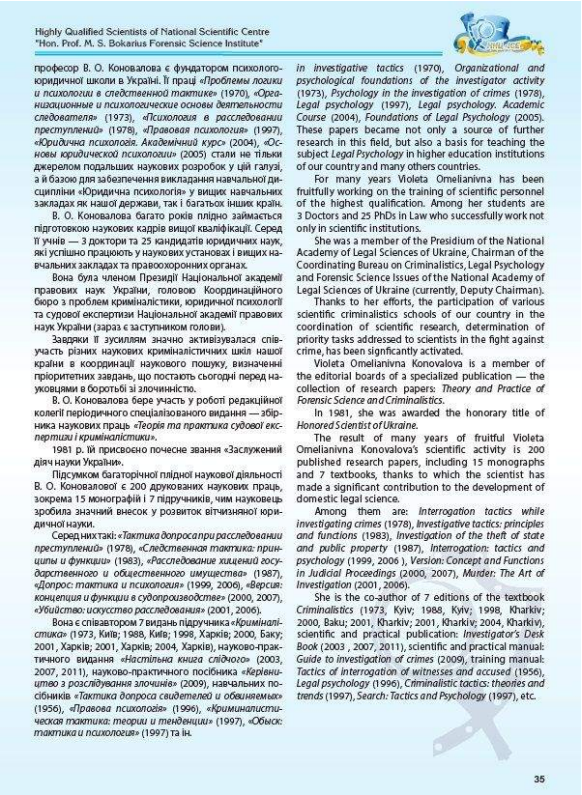

Highly Qualified Scientists of National Scientific Centre
"Hon. Prof. M. S. Bokarius Forensic Science Institute"

професор В. О. Коновалова є фундатором психолого-юридичної школи в Україні. Її праці «Проблемы логики и психологии в следственной тактике» (1970), «Организационные и психологические основы деятельности следователя» (1973), «Психология в расследовании преступлений» (1978), «Правовая психология» (1997), «Юридична психологія. Академічний курс» (2004), «Основы юридической психологии» (2005) стали не тільки джерелом подальших наукових розробок у цій галузі, а й базою для забезпечення викладання навчальної дисципліни «Юридична психологія» у вищих навчальних закладах як нашої держави, так і багатьох інших країн.

В. О. Коновалова багато років плідно займається підготовкою наукових кадрів вищої кваліфікації. Серед її учнів — 3 доктори та 25 кандидатів юридичних наук, які успішно працюють у наукових установах і вищих навчальних закладах та правоохоронних органах.

Вона була членом Президії Національної академії правових наук України, головою Координаційного бюро з проблем криміналістики, юридичної психології та судової експертизи Національної академії правових наук України (зараз є заступником голови).

Завдяки її зусиллям значно активізувалася співучасть різних наукових криміналістичних шкіл нашої країни в координації наукового пошуку, визначенні пріоритетних завдань, що постають сьогодні перед науковцями в боротьбі зі злочинністю.

В. О. Коновалова бере участь у роботі редакційної колегії періодичного спеціалізованого видання — збірника наукових праць «Теорія та практика судової експертизи і криміналістики».

1981 р. їй присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки України».

Підсумком багаторічної плідної наукової діяльності В. О. Коновалової є 200 друкованих наукових праць, зокрема 15 монографій і 7 підручників, чим науковець зробила значний внесок у розвиток вітчизняної юридичної науки.

Серед них такі: «Тактика допроса при расследовании преступлений» (1978), «Следственная тактика: принципы и функции» (1983), «Расследование хищений государственного и общественного имущества» (1987), «Допрос: тактика и психология» (1999, 2006), «Версия: концепция и функции в судопроизводстве» (2000, 2007), «Убийство: искусство расследования» (2001, 2006).

Вона є співавтором 7 видань підручника «Криміналістика» (1973, Київ; 1988, Київ; 1998, Харків; 2000, Баку; 2001, Харків; 2001, Харків; 2004, Харків), науково-практичного видання «Настільна книга слідчого» (2003, 2007, 2011), науково-практичного посібника «Керівництво з розслідування злочинів» (2009), навчальних посібників «Тактика допроса свидетелей и обвиняемых» (1956), «Правова психологія» (1996), «Криминалистическая тактика: теории и тенденции» (1997), «Обыск: тактика и психология» (1997) та ін.

in investigative tactics (1970), Organizational and psychological foundations of the investigator activity (1973), Psychology in the investigation of crimes (1978), Legal psychology (1997), Legal psychology. Academic Course (2004), Foundations of Legal Psychology (2005). These papers became not only a source of further research in this field, but also a basis for teaching the subject Legal Psychology in higher education institutions of our country and many others countries.

For many years Violeta Omelianivna has been fruitfully working on the training of scientific personnel of the highest qualification. Among her students are 3 Doctors and 25 PhDs in Law who successfully work not only in scientific institutions.

She was a member of the Presidium of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Chairman of the Coordinating Bureau on Criminalistics, Legal Psychology and Forensic Science Issues of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine (currently, Deputy Chairman).

Thanks to her efforts, the participation of various scientific criminalistics schools of our country in the coordination of scientific research, determination of priority tasks addressed to scientists in the fight against crime, has been signficantly activated.

Violeta Omelianivna Konovalova is a member of the editorial boards of a specialized publication — the collection of research papers: Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics.

In 1981, she was awarded the honorary title of Honored Scientist of Ukraine.

The result of many years of fruitful Violeta Omelianivna Konovalova's scientific activity is 200 published research papers, including 15 monographs and 7 textbooks, thanks to which the scientist has made a significant contribution to the development of domestic legal science.

Among them are: Interrogation tactics while investigating crimes (1978), Investigative tactics: principles and functions (1983), Investigation of the theft of state and public property (1987), Interrogation: tactics and psychology (1999, 2006), Version: Concept and Functions in Judicial Proceedings (2000, 2007), Murder: The Art of Investigation (2001, 2006).

She is the co-author of 7 editions of the textbook Criminalistics (1973, Kyiv; 1988, Kyiv; 1998, Kharkiv; 2000, Baku; 2001, Kharkiv; 2001, Kharkiv; 2004, Kharkiv), scientific and practical publication: Investigator's Desk Book (2003 , 2007, 2011), scientific and practical manual: Guide to investigation of crimes (2009), training manual: Tactics of interrogation of witnesses and accused (1956), Legal psychology (1996), Criminalistic tactics: theories and trends (1997), Search: Tactics and Psychology (1997), etc.

35

Бібліографічний опис: Коновалова Віолета Омелянівна // Науковці вищої кваліфікації Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (довідкове видання) / авт.-укл. : О. М. Клюєв, Е. Б. Сімакова-Єфремян, В. В. Хоша. — Харків : Право, 2020. — С. 34-35. - URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/other/2020_naukovci_hniise_v16_post-print.pdf

References

1. V skladi viddilennia kryminalno-pravovykh nauk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk v 1995 rotsi stvoreno Koordynatsiine biuro z problem kryminalistyky, yurydychnoi psykholohii ta sudovykh ekspertyz [The Coordination Bureau on Problems of Criminalistics, Legal Psychology and Forensic Examinations Established in 1995 Within the Department of Criminal Law Sciences of the National Academy of Legal Sciences]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5258-v-skladi-viddilennya-kriminalno-pravovikh-nauk-natsionalnoji-akademiji-pravovikh-nauk-v-1995-rotsi-stvoreno-koordinatsijne-byuro-z-problem-kriminalistiki-yuridichnoji-psikhologiji-ta-sudovikh-ekspertiz (onovlena versiia vid 28.06.2021). [in Ukrainian].

1.4. СУДОВА ПРАКТИКА

ВИЗНАННЯ ПРАВОЧИНІВ НЕДІЙСНИМИ: ОСНОВИ ТЕОРІЇ ТА СУДОВА ПРАКТИКА. ПОСІБНИК ДЛЯ СУДДІВ[1]

Нижний А. В., Ходаківський М. П., Юровська Г. В.

Реферат. Посібник для суддів, підготовлений А. В. Нижним, М. П. Ходаківським і Г. В. Юровською за редакцією А. В. Нижного (Київ : Алерта, 2020, 234 с.) і рекомендований до друку Науково-методичною радою Національної школи суддів України, присвячено проблемам судової практики у справах про недійсність правочинів. Автори ставлять за мету показати шляхи їх розв'язання, напрацьовані насамперед судами касаційної інстанції, а там, де єдиного підходу немає, запропонувати власний варіант. Теорію викладено в обсязі, потрібному для розуміння практики, а цитовані судові рішення супроводжено гіперпосиланнями на Єдиний державний реєстр судових рішень. Праця має п'ять розділів: загальна характеристика правочинів і вимоги до їх дійсності за ст. 203 ЦК України; поняття, види та наслідки недійсності, зокрема розмежування реституції й кондикції, особливості реституції за договорами оренди, надання послуг і підряду, відшкодування шкоди та конфіскація; визнання правочину дійсним як спосіб захисту, у тому числі «зцілення» правочину, вчиненого без обов'язкового нотаріального посвідчення; процесуальні питання (юрисдикція, підсудність, судовий збір, склад учасників, заінтересованість позивача, позовна давність, межі позовних вимог, мирова угода); окремі категорії справ щодо нерухомості, помилки, обману, насильства, фіктивних і удаваних правочинів, вчинення правочину поза межами дієздатності та кредитних відносин. Автори чітко розмежовують нікчемні й оспорювані правочини (ст. 215 ЦК), спираються на презумпцію правомірності правочину (ст. 204 ЦК), відмежовують недійсність від неукладеності та розірвання договору і простежують, як Велика Палата Верховного Суду в постанові від 04.06.2019 у справі № 916/3156/17 підтримала підхід, за яким вимога визнати нікчемний правочин недійсним не є належним способом захисту. Наприкінці вміщено покажчик рішень касаційних судів і перелік нормативних актів. Судовим експертам-психологам найближчі підрозділи про невідповідність волі та волевиявлення й про дієздатність: саме в цих спорах суд з'ясовує, чи відповідало волевиявлення особи її внутрішній волі. Посібник корисний суддям, адвокатам, експертам і науковцям.

Ключові слова: недійсність правочину, нікчемний правочин, оспорюваний правочин, реституція, кондикція, способи захисту цивільних прав, Верховний Суд, вади волі, дієздатність, судова практика.

Invalidity of Transactions: Fundamentals of Theory and Judicial Practice. A Manual for Judges

Nyzhnyi A. V., Khodakivskyi M. P., Yurovska H. V.

Abstract. Disputes over the invalidity of civil-law transactions are among the most frequent and doctrinally contested cases in Ukrainian courts. Nyzhnyi A. V., Khodakivskyi M. P. and Yurovska H. V. (ed. by Nyzhnyi A. V.; Kyiv: Alerta, 2020; 234 pp.) wrote this manual for judges, recommended for publication by the Scientific and Methodological Council of the National School of Judges of Ukraine. Their purpose is to map the problems of case law on invalid transactions, to present the solutions developed mainly by the cassation courts, and to propose their own answers where practice is inconsist-

ent. Theory is limited to what is needed to read the case law, and the decisions cited are hyperlinked to the Unified State Register of Court Decisions. Five chapters address the requirements for a valid transaction under Article 203 of the Civil Code of Ukraine; the notion, types and consequences of invalidity, including the line between restitution and unjust enrichment; recognition of a transaction as valid; procedural matters such as jurisdiction, court fees, standing, limitation periods and settlement; and specific categories involving real estate, mistake, fraud, duress, sham and simulated transactions, legal capacity and credit relations. The authors separate void from voidable transactions (Article 215), rely on the presumption of lawfulness, distinguish invalidity from non-conclusion and termination of a contract, and show how the Grand Chamber of the Supreme Court (case No. 916/3156/17, 4 June 2019) held that a claim to declare a void transaction invalid is not a proper remedy. The sections on defects of will and on capacity are of direct interest to forensic psychologists.

Keywords: invalidity of transactions, void transaction, voidable transaction, restitution, unjust enrichment, civil remedies, Supreme Court of Ukraine, defects of will, legal capacity, case law.

Першоджерело: *Нижний А. В., Ходаківський М. П., Юровська Г. В. Визнання правочинів недійсними: основи теорії та судова практика : посіб. для суддів / за ред. А. В. Нижного. Київ : Алерта, 2020. 234 с.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 27.06.2021.*

References

1. Nyzhnyi A. V., Khodakivskyi M. P., Yurovska H. V. Vyznannia pravochyniv nediisnymy: osnovy teorii ta sudova praktyka. Posibnyk dlia suddiv [Invalidity of Transactions: Fundamentals of Theory and Judicial Practice. A Manual for Judges] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/sudebnaya-praktika-po-sdelkam-s-porokami-voli/5259-nizhnij-a-v-khodakivskij-m-p-yurovska-g-v-viznannya-pravochiniv-nedijsnimi-osnovi-teoriji-ta-sudova-praktika-posibnik-dlya-suddiv-a-v-nizhnij-m-p-khodakivskij-g-v-yurovska-pid-redaktsieyu-a-v-nizhnogo-kijiv-alerta-2020-234-s (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Nyzhnyi A. V., Khodakivskyi M. P., Yurovska H. V. Vyznannia pravochyniv nediisnymy: osnovy teorii ta sudova praktyka [Invalidity of Transactions: Fundamentals of Theory and Judicial Practice. A Manual for Judges] : posib. dlia suddiv / za red. A. V. Nyzhnoho. Kyiv : Alerta, 2020. 234 s. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/nyzhnyy_a._v._hodakivskyy_m._p._yurovska_g._v._vyznannya_pravochyniv_nediysnymy.pdf (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

МАНІПУЛЮВАННЯ СВІДОМІСТЮ ТА ПОВЕДІНКОЮ ЖЕРТВ ПІД ЧАС ШАХРАЙСТВА : АВТОРЕФ. ДИС. НА ЗДОБУТТЯ НАУК. СТУПЕНЯ КАНД. ПСИХОЛ. НАУК : СПЕЦ. 19.00.06 «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ». РЯЗАНЬ, 2005. 25 С.[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Онищенко О. Р.

Реферат. Автореферат кандидатської дисертації О. Р. Онищенка за спеціальністю 19.00.06 «Юридична психологія» (Рязань, 2005, 25 с.) присвячено психологічним механізмам шахрайства, у якому заволодіння майном досягається не силою, а прихованим керуванням рішеннями потерпілого. Кримінальне маніпулювання під час шахрайства автор визначає як систему засобів спрямованого прихованого психологічного впливу на жертву з метою заволодіння чужим майном або набуття права на нього. Такий вплив розгортається в комунікації «шахрай – жертва» і, за Онищенком, проходить три етапи: встановлення психологічного контакту; конструювання та ініціювання ситуації відповідно до цілей злочинного задуму; вплив на процес ухвалення рішення. Маніпулятор послуговується комплексом методів і прийомів, частину яких запозичено із сучасних психотехнологій. Найуживанішими названо використання психічних автоматизмів, маніпуляцію змістом і формою поданої інформації, зміну темпу її викладу, експлуатацію фонових станів і груповий тиск на особистість. Один із ключових висновків дослідження: психотехнології спрямованого впливу роблять уразливим широке коло людей, які не мають типових психологічних і соціально-демографічних рис, притаманних потерпілим від шахрайства, тож уявлення про «типову жертву» вже не дає надійного прогнозу. Головним напрямом протидії автор вважає віктимологічну профілактику: масове інформування громадян про діяльність шахраїв, їхні методи й прийоми з урахуванням соціальної та психологічної характеристики потерпілих. Для судово-експертної практики принципове положення стосується форм використання спеціальних знань. На досудовому розслідуванні та в суді основною з них Онищенко називає судову експертизу психологічного впливу, провідна роль у якій належить експертам-психологам. Психіатричні знання, на його думку, потрібні лише тоді, коли внаслідок впливу в потерпілого виникає змінений стан свідомості, що виключає здатність усвідомлено керувати своїми діями. Реферат стане в пригоді експертам-психологам, слідчим, прокурорам і суддям, які оцінюють наявність і характер психологічного впливу в справах про шахрайство.

Ключові слова: шахрайство, кримінальне маніпулювання, прихований психологічний вплив, жертва шахрайства, психічні автоматизми, віктимологічна профілактика, судова експертиза психологічного впливу, юридична психологія, змінений стан свідомості.

Manipulation of the Consciousness and Behaviour of Victims in Fraud: Abstract of a Candidate of Psychological Sciences Thesis (Specialty 19.00.06 Legal Psychology)

Onyshchenko O. R.

Abstract. Fraud differs from other property crimes in that the offender obtains property through the victim's own decisions rather than by force. This abstract of a Candidate of Psychological Sciences thesis in legal psychology (Ryazan, 2005) examines how such decisions are covertly steered. Onishchenko O. R. defines criminal manipulation in fraud as a system of means of targeted, concealed psychological influence on a victim aimed at obtaining another person's property or a right to it. The

influence unfolds within the fraudster-victim communication and passes through three stages: establishing psychological contact; constructing and initiating a situation that serves the criminal plan; and acting on the victim's decision-making. The most frequent techniques identified are the exploitation of psychological automatisms, manipulation of the content and form of information, changes in the pace of its delivery, exploitation of background emotional states, and group pressure. Several of these techniques are borrowed from modern psychotechnologies, which makes a wide range of people vulnerable, including those who lack the psychological and socio-demographic traits typical of fraud victims. The author presents victimological prevention through mass public awareness of fraudsters' methods, tailored to the social and psychological profile of victims, as the main countermeasure. For forensic practice, the thesis treats the forensic examination of psychological influence as the principal form of using special knowledge in pre-trial investigation and at trial, with psychologists as the leading experts; psychiatric knowledge is needed only where the influence produced an altered state of consciousness that deprived the victim of the ability to control his or her actions.

Keywords: fraud, criminal manipulation, covert psychological influence, fraud victims, psychological automatisms, victimological prevention, forensic examination of psychological influence, legal psychology, altered state of consciousness.

Першоджерело: *Онищенко О. Р. Манипулирование сознанием и поведением жертв при мошенничестве : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.06. Рязань, 2005. 25 с. Реферат оприлюднено в журналі 27.06.2021.*

References

1. Onyshchenko O. R. Manipuliuvannia svidomistiu ta povedinkoiu zhertv pid chas shakhraistva [Manipulation of the Consciousness and Behaviour of Victims in Fraud: Abstract of a Candidate of Psychological Sciences Thesis (Specialty 19.00.06 Legal Psychology)] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. psykhol. nauk : spets. 19.00.06 "Yurydychna psykholohiia". Riazan, 2005. 25 s. : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/sudebnaya-praktika-po-sdelkam-s-porokami-voli/5261-onishchenko-o-r-manipulirovanie-soznaniem-i-povedeniem-zhertv-pri-moshenniche-stve-avtoref-dis-na-soiskanie-uchenoj-stepeni-kand-psikhol-nauk-spets-19-00-06-yuridicheskaya-psikhologiya-o-r-onishchenko-ryazan-2005-25-s (onovlena versiia vid 28.06.2021). [in Ukrainian].

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДІАГНОСТИКИ «ВАДИ ВОЛІ» В СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЕКСПЕРТИЗІ : АВТОРЕФ. ДИС. НА ЗДОБУТТЯ НАУК. СТУПЕНЯ КАНД. ЮРИД. НАУК : СПЕЦ. 12.00.09 «КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС І КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА»[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Секераж Т. Н.

Реферат. Т. Н. Секераж в авторефераті кандидатської дисертації з юридичних наук (спеціальність 12.00.09, Москва, 2004) розробляє теоретичні та методичні засади експертного діагностування «вади волі», тобто психологічного явища, яке суд з'ясовує у спорах щодо цивільно-правових правочинів. У праці сформульовано узагальнений психологічний критерій вади волі: дієздатна особа під час укладення правочину не здатна розуміти значення своїх дій або керувати ними внаслідок особливого емоційного стану, хибного уявлення про мету діяльності чи зовнішнього впливу (насильства, погрози, збігу тяжких обставин). Експертизу вади волі розглянуто як підвид судово-психологічної експертизи, що посідає визначене місце в загальній системі цього роду експертиз і має власний предмет, завдання, експертні поняття та специфічний комплекс методів. Предметом названо встановлення значущих для суду обставин: чи була особа в період укладення правочину здатна повною мірою вільно та свідомо визначати мету, ухвалювати рішення, яке змінює її права (зокрема породжує чи припиняє їх), і керувати своїми діями для реалізації цього рішення. Об'єктом є психічна діяльність суб'єкта цивільних правовідносин на трьох етапах: формування наміру укласти правочин, його виявлення (декларування) і фактичне вчинення правочину. Запропоновано алгоритм експертного дослідження, що охоплює аналіз ситуації правовідносин, особистісних особливостей суб'єкта правочину та його психічної діяльності в юридично значущий період, зокрема психічного стану й чинників мотивоутворення. Методологічну основу становлять положення загальної теорії права, кримінального і цивільного права та процесу, криміналістики й теорії судової експертизи, праці фахівців із судово-психологічної експертизи (серед них М. В. Костицький), а також психологічні принципи регулювальної ролі свідомості й мотивації, цілісного і системного підходу, детермінізму психічних явищ. Для судових експертів-психологів праця цінна як модель побудови дослідження у спорах про правочини, укладені під впливом емоційного стану, хибного уявлення чи зовнішнього тиску, а юристам дає орієнтир для формулювання питань до експерта.

Ключові слова: вада волі, судово-психологічна експертиза, цивільно-правовий правочин, дієздатність, емоційний стан, зовнішній вплив, мотивоутворення, предмет експертизи, об'єкт експертизи, алгоритм експертного дослідження.

Theoretical and Methodological Foundations for Diagnosing "Defect of Will" in Forensic Psychological Examination: Abstract of the Dissertation for the Degree of Candidate of Legal Sciences, Specialty 12.00.09 "Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination"

Sekerazh T. N.

Abstract. This dissertation abstract by Sekerazh T. N. (Moscow, 2004; specialty 12.00.09) sets out the theoretical and methodological basis for diagnosing a "defect of will" within forensic psychological examination in civil disputes over transactions. The author proposes a generalised psychological criterion: a person with full legal capacity, when concluding a transaction, is unable to understand the

meaning of his or her actions or to control them because of a particular emotional state, a mistaken idea of the purpose of the activity, or external pressure such as violence, threats or a combination of grave circumstances. Examination of the defect of will is treated as a subtype of forensic psychological examination with its own subject, tasks, expert concepts and set of methods. Its subject is to establish circumstances relevant to the court: whether the party, at the time of the transaction, could fully, freely and consciously set a goal, make a decision that creates, alters or terminates his or her rights, and direct his or her actions to carry out that decision. The object is the mental activity of the party at three stages: forming the intention, declaring it and actually concluding the transaction. The author outlines an algorithm of expert research that covers the legal situation, the personality of the party and his or her mental activity during the relevant period, including mental state and motive-forming factors. The framework draws on general legal theory, civil and criminal law and procedure, criminalistics and forensic science, together with psychological principles of the regulating role of consciousness and motivation and of a systemic approach. The work gives forensic psychologists a structured model for such examinations and helps lawyers frame questions for the expert.

Keywords: defect of will, forensic psychological examination, civil-law transaction, legal capacity, emotional state, external pressure, motivation, subject of examination, object of examination, expert research algorithm.

Першоджерело: *Секераж Т. Н. Теоретические и методические основы диагностики «порока воли» в судебной психологической экспертизе : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Москва, 2004. 22 с. Реферат оприлюднено в журналі 27.06.2021.*

References

1. Sekerazh T. N. Teoretychni ta metodychni osnovy diahnostyky "vady voli" v sudovo-psykholohichnii ekspertyzi [Theoretical and Methodological Foundations for Diagnosing "Defect of Will" in Forensic Psychological Examination: Abstract of the Dissertation for the Degree of Candidate of Legal Sciences, Specialty 12.00.09 "Criminal Procedure and Criminalistics; Forensic Examination"] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk : spets. 12.00.09 "Kryminalnyi protses i kryminalistyka; sudova ekspertyza" : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/sudebnaya-praktika-po-sdelkam-s-porokami-voli/5260-sekerazh-t-n-teoreticheskie-i-metodicheskie-osnovy-diagnostiki-poroka-voli-vsudebnoj-psikhologicheskoj-ekspertize-avtoref-dis-na-soiskanie-uchenoj-stepeni-kand-yurid-nauk-spets-12-00-09-ugolovnyj-protsess-i-kriminalistika-sudebnaya-ekspertiza-t-n-sekerazh-m-2004-22-s (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

ВЕЛИКА ПАЛАТА ВЕРХОВНОГО СУДУ: НЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАПОДІЯННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ТА НЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЗАЯВЛЕНОГО РОЗМІРУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ Є ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ВІДМОВИ У ЗАДОВОЛЕННІ ВИМОГ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ З БОКУ СУДУ[1]

Верховний Суд (Велика Палата)

Реферат. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23 січня 2019 р. у справі № 800/416/17 стосується вимоги про відшкодування моральної шкоди, заявленої разом із позовом про визнання протиправною бездіяльності Ради (відповідача) щодо звернення від 11 квітня 2017 р. Позовні вимоги охоплювали ненадання відповіді по суті звернення в установлений законом строк, ненаправлення звернення за належністю, зобов'язання Ради переслати його належному адресатові та стягнення відшкодування моральної шкоди. Суд першої інстанції відмовив у позові, а вимогу про моральну шкоду відхилив як похідну: оскільки основні вимоги не підлягають задоволенню, підстав для стягнення відшкодування немає. Велика Палата, оцінивши встановлені обставини, визнала, що в частині ненаправлення звернення за належністю та зобов'язання його переслати спір вирішено неправильно, а висновок про відмову в цих вимогах необґрунтований. Водночас відмову щодо ненадання відповіді по суті у строк і щодо моральної шкоди визнано правильною, хоча мотиви суду першої інстанції не повною мірою відповідали законодавству. Ключова правова позиція полягає саме у зміні мотивів: у задоволенні вимоги про моральну шкоду відмовлено тому, що позивач не навів жодного обґрунтування ні самого заподіяння йому моральної шкоди відповідачем, ні заявленого розміру відшкодування. Велика Палата нагадала зміст моральної шкоди за ч. 2 ст. 23 Цивільного кодексу України: фізичний біль і страждання через каліцтво чи інше ушкодження здоров'я; душевні страждання у зв'язку з протиправною поведінкою щодо особи, членів її сім'ї чи близьких родичів; душевні страждання через знищення чи пошкодження майна; приниження честі, гідності та ділової репутації. З постанови випливає, що навіть частково встановлена протиправна бездіяльність відповідача не тягне автоматичного стягнення моральної шкоди: позивач має обґрунтувати і факт страждань, і розмір компенсації. Для практики це означає потребу в доказах, які розкривають зміст і глибину страждань та їх зв'язок із порушенням; одним із таких доказів може бути висновок судово-психологічної експертизи.

Ключові слова: моральна шкода, відшкодування моральної шкоди, обґрунтування розміру відшкодування, Велика Палата Верховного Суду, стаття 23 ЦК України, звернення громадян, протиправна бездіяльність, тягар доказування, судово-психологічна експертиза.

Grand Chamber of the Supreme Court: Failure to Substantiate the Infliction of Moral Damage and the Amount Claimed Is a Ground for Dismissing a Claim for Its Compensation

Verkhovnyi Sud (Velyka Palata).

Abstract. This summary concerns the ruling of the Grand Chamber of the Supreme Court of Ukraine of 23 January 2019 in case No. 800/416/17. The claimant challenged the inaction of a Council (the respondent) in handling an appeal dated 11 April 2017, namely the failure to reply on the merits within the statutory time limit and the failure to forward the appeal to the competent body, sought an order obliging the respondent to forward it, and claimed compensation for moral damage. The first-in-

stance court dismissed the claim and treated the moral damage demand as derivative: since the main claims failed, there was no basis for compensation. Having assessed the established circumstances, the Grand Chamber held that the claims concerning the failure to forward the appeal and the related obligation had been wrongly decided. It agreed, however, that the claims concerning the failure to reply on the merits in time and the claim for moral damage had been rightly dismissed, although for reasons that did not fully correspond to the law. The key legal position lies in the changed reasoning: the claimant offered no substantiation either of the fact that the respondent had caused moral damage or of the amount of compensation claimed. The Grand Chamber recalled the forms of moral damage listed in Article 23(2) of the Civil Code of Ukraine: physical pain and suffering caused by injury, mental suffering caused by unlawful conduct towards the person or family members, mental suffering caused by destruction of or damage to property, and humiliation of honour, dignity and business reputation. The ruling shows that even partly established unlawful inaction does not automatically lead to an award; the claimant must substantiate both the suffering and the amount. In practice this calls for evidence on the nature and depth of suffering, which may include the opinion of a forensic psychological examination.

Keywords: moral damage, compensation for moral damage, substantiation of the amount claimed, Grand Chamber of the Supreme Court, Civil Code of Ukraine, citizens' appeals, unlawful inaction, burden of proof, forensic psychological examination.

Першоджерело: *Постанова Великої Палати Верховного Суду від 23.01.2019 у справі № 800/416/17.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 01.02.2022.*

References

1. Verkhovnyi Sud (Velyka Palata). Velyka Palata Verkhovnoho Sudu: ne obgruntuvannia zapodiiannia moralnoi shkody ta ne obgruntuvannia zaiavlenoho rozmiru vidshkoduvannia moralnoi shkody ye pidstavoiu dlia vidmovy u zadovolenni vymoh pro vidshkoduvannia moralnoi shkody z boku sudu [Grand Chamber of the Supreme Court: Failure to Substantiate the Infliction of Moral Damage and the Amount Claimed Is a Ground for Dismissing a Claim for Its Compensation] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/baza-pravovykh-pozytsii-verkhovnoho-sudu/6499-velika-palata-verkhovnogo-sudu-ne-obgruntuvannya-zapodiyannya-moralnoji-shkodi-ta-ne-obgruntuvannya-zayavlenogo-rozmiru-vidshkoduvannya-moralnoji-shkodi-e-pidstavoyu-dlya-vidmovi-u-zadovolenni-vimog-pro-vidshkoduvannya-moralnoji-shkodi-z-boku-sudu (onovlena versiia vid 01.02.2022). [in Ukrainian].

2. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 23.01.2019 u spravi № 800/416/17 [Ruling of the Grand Chamber of the Supreme Court of 23.01.2019 in Case No. 800/416/17]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79958100 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ СПЛАТИ СТОРОНОЮ У СПРАВІ РАХУНКУ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА УКЛАДАННЯ ДОГОВОРУ ОФЕРТИ З СУДОВИМ ЕКСПЕРТОМ АБО ЧИ МОЖНА ПОВЕРНУТИ ГРОШІ ЗА ПРИЗНАЧЕНУ СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ З СУДОВОГО ЕКСПЕРТА? ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ..[1]

Анотація. Право учасника справи самостійно замовити судову експертизу, яке з'явилося після змін до процесуальних кодексів, внесених Законом України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII, породило низку практичних питань: коли договір із судовим експертом вважається укладеним, якою є правова природа сплачених йому коштів і чи можна їх повернути. Редакція журналу аналізує ці питання на підставі статей 102, 106, 109, 133, 135, 139, 141 ЦПК України, статей 7-1 і 13 Закону України «Про судову експертизу», норм Цивільного (ст. 626, 639, 640, 642, 706) і Господарського (ст. 180, 181) кодексів, Податкового кодексу та Закону «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг». Розглянуто типову практику: експерт погоджує умови через месенджери чи телефоном і надсилає замовникові підписаний рахунок із вартістю експертогодини, кількістю експертогодин, предметом і строком виконання. Обґрунтовано, що такий рахунок, якщо він містить істотні умови (предмет, ціну, строк), є офертою, а його оплата — акцептом, тобто договір укладено у спрощеній формі; несплата або неповна оплата свідчить, що договору не було. Кошти, сплачені за експертизу, кваліфіковано як судові витрати, які суд розподіляє між сторонами за результатами розгляду справи (ст. 141 ЦПК), а не як предмет окремого договірного спору. Цю позицію підкріплено постановами ВССУ від 17.07.2017 у справі № 751/4330/16-ц і ВГСУ від 13.12.2017 у справі № 911/4046/16: навіть неправильно проведена експертиза не дає стороні права стягнути витрати окремим позовом до експертної установи. Додатково проаналізовано постанови Верховного Суду від 25.03.2020 у справі № 202/1825/17 (стягнення з позивача 686,40 грн за чотири експертогодини, витрачені до повернення матеріалів через ненадання оригіналу страхового поліса) та від 11.11.2020 у справі № 910/7141/13 (наслідки несплати вартості призначеної експертизи й право сторони самостійно замовити висновок). Редакція констатує, що порядок повернення коштів за непроведену експертизу процесуальним законодавством не врегульований. Висновки корисні судовим експертам для оформлення рахунків і договорів, а адвокатам і сторонам — для оцінки перспектив відшкодування експертних витрат.

Ключові слова: судова експертиза, договір із судовим експертом, рахунок як оферта, акцепт, судові витрати, експертогодина, розподіл судових витрат, ЦПК України, правові позиції Верховного Суду, повернення коштів за експертизу.

The Legal Nature of a Party's Payment of a Forensic Expert's Invoice and of Concluding an Offer Contract with a Forensic Expert, or Can Money Paid for a Forensic Examination Be Recovered from the Expert? Legal Positions

Abstract. Since the 2017 procedural reform (Law of Ukraine No. 2147-VIII of 3 October 2017), parties to civil proceedings in Ukraine may commission a forensic examination themselves, which raises the question of how a contract with a forensic expert is formed and what legal status the money paid to the expert has. This editorial article examines these issues through the Civil Procedure Code of Ukraine (Arts. 102, 106, 109, 133, 135, 139, 141), the Law of Ukraine "On Forensic Examination" (Arts. 7-1, 13), the Civil and Commercial Codes, tax legislation and the case law of the higher courts. Drawing

on common practice, in which experts agree terms via messengers or by phone and send a signed invoice stating the hourly rate, the number of expert hours, the subject matter and the deadline, the authors argue that such an invoice, if it contains the essential terms (subject, price, time), functions as an offer, and its payment constitutes acceptance; a contract is thus concluded in simplified form, whereas non-payment or partial payment shows that no contract arose. Payments for an examination are classified as court costs allocated between the parties by the court under Art. 141 CPC rather than recovered through a separate contractual claim. Rulings of the former High Specialized Court (case No. 751/4330/16-ц) and the High Commercial Court (case No. 911/4046/16) confirm that even a flawed examination does not entitle a party to sue the expert institution separately. Two Supreme Court rulings of 2020 illustrate payment for expert hours already spent and the consequences of failing to pay for a court-ordered examination. The article notes that procedural law does not regulate refunds for examinations never performed and offers practical guidance for forensic experts and litigants.

Keywords: forensic examination, forensic expert, expert fees, court costs, offer and acceptance, invoice, simplified contract form, Civil Procedure Code of Ukraine, Supreme Court, refund.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 11.02.2022.*

Повний текст

Відповідно до частини 1 статті 7-1 Закону України «Про судову експертизу» підставою проведення судової експертизи є договір з експертом чи експертною установою - якщо експертиза проводиться на замовлення інших осіб. Відповідно до пункту 5 частини 1 статті 13 Закону України «Про судову експертизу», незалежно від виду судочинства судовий експерт має право одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням та проводити на договірних засадах експертні дослідження з питань, що становлять інтерес для юридичних і фізичних осіб, з урахуванням обмежень, передбачених законом.

Згідно ст. 639 ЦК України, договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом. Якщо сторони домовилися укласти договір у певній формі, він вважається укладеним з моменту надання йому цієї форми, навіть якщо законом ця форма для даного виду договорів не вимагалася. Якщо сторони домовилися укласти договір за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, він вважається укладеним у письмовій формі.

Як правило судові експерти просять іншу сторону надати реквізити для формування договору та виставлення рахунку за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, а саме, за допомогою різноманітних Інтернет-месенджерів (Вайбер, Телеграм, Ватцап, Скайп тошо). Через які, а також допомогою телефонного зв'язку домовляються про укладення договору з приводу призначення судової експертизи та обговорюють вартість такої експертизи, згідно з певною кількістю потрібних для виконання судової експертизи експертогодин.

Як зазначає ч. 1 ст. 640 ЦК України, договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції.

У відповідності до ч. 2 ст. 642 ЦК України, якщо особа, яка одержала пропозицію укласти договір, у межах строку для відповіді вчинила дію відповідно до вказаних у про-

позиції умов договору (сплатила відповідну суму грошей тощо), яка засвідчує її бажання укласти договір, ця дія є прийняттям пропозиції, якщо інше не вказане в пропозиції укласти договір або не встановлено законом.

На підтвердження пропозиції щодо укладення договору судовим експертом направляється замовнику судової експертизи – стороні у справі або стороні захисту засобами Інтернету зазвичай відсканований електронний варіант рахунку з підписом судового експерта та його печаткою. Згідно з даним рахунком, замовник повинен оплатити вартість проведення судової експертизи з певного напрямку. Зазвичай в рахунку, судовим експертом зазначаються вартість експертогодини, кількості потрібних експертогодин для проведення судової експертизи, предмет судової експертизи та реквізити сторін (замовника та судового експерта), в тому числі судовим експертом можуть вказуватися і підстави здійснення ним судово-експертної діяльності (номер свідоцтва, ким та коли воно було видане, інші кваліфікаційні дані судового експерта тощо).

В даному рахунку, як вже було зазначено, обов'язково передбачається термін проведення судової експертизи після оплати за її призначення у вигляді кількості експертогодин, які потрібні для проведення судової експертизи.

Таким чином, перерахування грошових коштів замовником фактично підтверджується відповідною квитанцією в якій в призначенні платежу вказується за що були переведені грошові кошти тобто за проведення судової експертизи та зазначається номер погодженого договору, яким у тому числі може бути договір оферти. Сплата згідно рахунку здійснюється зазвичай в повному обсязі якщо умовами договору про призначення судової експертизи між замовником та судовим експертом не було передбачено поетапну оплату за проведення судової експертизи.

За чинним українським законодавством, рахунок, який виставлений судовим експертом замовнику судової експертизи є розрахунково-платіжним документом, що передбачає виставлення певних сум до оплати замовнику (покупцю) за послуги, що надаються. Розрахунковий документ – це документ встановленої форми та змісту (касовий чек, товарний чек, розрахункова квитанція, проїзний документ тощо), що підтверджує факт надання послуг, отримання (повернення) коштів, надрукований у випадках, передбачених цим Законом, і зареєстрованим у встановленому порядку реєстратором розрахункових операцій або заповнений вручну (ст. 2 Закону України від 06.07.1995 №265/95-ВР «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг»). Як наслідок копія розрахункового документу є первинним документом у розумінні пункту 44.1 ПКУ, а тому на сьогодні наявний обов'язок зберігання такої копії протягом терміну, встановленого пунктом 44.3 статті 44 ПКУ.

Проте, окрім випадків виставлення рахунку на виконання умов вже укладеного (підписаного) між сторонами договору, цей документ (рахунок на проведення судової експертизи) можна вважати простою офертою (пропозицією укладення договору).

Законодавством не встановлено вимог щодо змісту рахунку, однак для того щоб рахунок сприймався як спрощена форма укладення договору, важливо, щоб цей документ (рахунок) містив необхідну інформацію щодо істотних умов певного договору, зокрема, умови про предмет, строки та ціну. У рахунку також можна визначити суму передоплати та загальну суму домовленості.

За ч. 1 ст. 626 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків; договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору.

Тому, якщо рахунок судового експерта містить усі істотні умови договору, то можна вважати, що між сторонами укладено договір у спрощеній формі. Така позиція, до речі, обстоюється у постанові ВГСУ №20-11/274 від 28.02.2006 року.

Статтею 181 ГКУ визначено, що допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів». Проте в цьому випадкові необхідною умовою укладення таких договорів є фіксація в них узгоджених сторонами істотних умов договору, якими є предмет, ціна та строк його дії (ч. 3 ст. 180 ГКУ).

Окрім зазначеного, відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 706 ЦК України, покупець зобов'язаний оплатити товар за ціною, оголошеною продавцем у момент укладення договору, якщо інше не встановлено законом або не випливає із суті зобов'язання. Якщо договором встановлено попередню оплату товару (стаття 693 цього Кодексу), прострочення покупцем оплати товару є відмовою покупця від договору, якщо інше не встановлено договором.

Таким чином, лише не сплата за рахунком судового експерта або не сплата у повному обсязі є свідченням того, що між сторонами договір призначення судової експертизи не укладався.

Також, за правовою природою договірні правовідносини учасника справа та судового експерта не є аналогічними правовідносинам у сфері договірних правовідносин, а тому для відшкодування витрат або шкоди у разі її завдання судовим експертом не можуть підлягати застосуванню норми матеріального права, якими врегульовано відшкодування збитків, витрат саме в сфері договірних правовідносин за аналогією норми права, хоча таке зобов'язання і виконувалося на підставі договору або судового рішення.

Щодо правової природи грошових коштів, які були сплачені за судову експертизу. Такі кошти згідно статті 133 ЦПК віднесені до судових витрат, а саме витрат пов'язаних із залученням експертів та проведенням експертизи.

Особливості відшкодування судових витрат пов'язаних із залученням експертів та проведенням експертизи красномовно говорять такі статті як:

Пункт 12 частини 3 статті 2 ЦПК, а саме основними засадами (принципами) цивільного судочинства є: відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення.

Частина 7 статті 72 ЦПК: експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

Частина 1, пункт 2 частини 3 статті 133 ЦПК: судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. До витрат, пов'язаних з розглядом

справи, належать витрати: пов'язані із залученням експертів та проведенням експертизи;

Частина 3 статті 135 ЦПК: у разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення судових витрат або несплати у визначений судом строк відповідних сум авансом суд вправі відхилити клопотання про призначення експертизи та ухвалити рішення на підставі інших поданих учасниками справи доказів або скасувати раніше постановлену ухвалу про призначення експертизи.

Частини 3, 6 статті 139 ЦПК, а саме щодо витрат, які пов'язані із залученням експертів, проведенням експертиз - експерт отримує винагороду за виконану роботу, пов'язану зі справою, якщо це не входить до його службових обов'язків. Розмір витрат на підготовку експертного висновку на замовлення сторони, проведення експертизи, встановлюється судом на підставі договорів, **рахунків** та інших доказів.

Частина 1, пункти 1, 2, 3 частини 2, частина 9 статті 141 ЦПК щодо розподілу судових витрат між сторонами: Судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог. Інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються: 1) у разі задоволення позову - на відповідача; 2) у разі відмови в позові - на позивача; 3) у разі часткового задоволення позову - на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог. **У випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами, або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору.**

Негативні наслідки ухилення від участі в призначеній експертизі регламентовані статтею 109 ЦПК України. У разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні.

Крім того, вищі судові інстанції держави, також вважають, що призначена судова експертиза, навіть у разі якщо вона була не вірно проведена не дає стороні права на стягнення по нею витрат шляхом подання окремого позову на експертну організацію. Суми, які підлягають сплаті за проведення судової експертизи, покладаються лише на сторони справи.

Постанова ВССУ від 17 липня 2017 року по справі № 751/4330/16-ц.

Правова позиція ВССУ: неправильно проведена у справі судова експертиза все одно НЕ дає стороні права на стягнення понесених нею витрат шляхом подання окремого позову на експертну організацію. Під час ухвалення рішення суд здійснює розподіл судових витрат між сторонами, де враховує витрати понесені стороною на проведення експертиз. Тому, тільки таким чином сторона може відшкодувати понесені нею витрати на експертизи у справі, проте для цього цій стороні потрібно виграти справу. Колегія суддів дійшла висновку, що позов про стягнення грошових коштів не підлягає задоволенню в обраний позивачем спосіб, оскільки витрати, які понесла особа за проведення в іншій справі судової експертизи, не можуть бути відшкодовані шляхом подання окремого позову ні на підставі ст. ст. 1166, 1172 ЦК України, як помилково вважав суд першої інстан-

ції, ні на підставі ст. ст. 22, 610, 611, 623 ЦК України, що помилково зазначив апеляційний суд. Питання про стягнення цих витрат повинно вирішуватися в іншій вищевказаній справі щодо розірвання шлюбу і поділу майна. Суд виходив з роз'яснень, які містяться у п. 2 постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 17 жовтня 2014 року № 10 «Про застосування судами законодавства про судові витрати у цивільних справах». Так, після закінчення розгляду справи витрати, пов'язані з проведенням судової експертизи, підлягають розподілу судом на загальних підставах, визначених ст. 88 ЦПК України.

За своєю правовою природою оплат за проведення судової експертизи та укладання договору з судовим експертом не є аналогічними правовідносинам у сфері договірних правовідносин, а тому для відшкодування шкоди не можуть бути застосовані норми матеріального права, якими врегульовано відшкодування збитків саме в сфері договірних правовідносин за аналогією норми права в зв'язку з неналежним виконанням зобов'язання, хоча таке зобов'язання і виконувалося на підставі договору або судового рішення.

Постанова ВГСУ від 13 грудня 2017 року по справі № 911/4046/16.

Правова позиція ВГСУ: Судова експертиза віднесена до судових витрат (ст. 44 ГПК). Суми, які підлягають сплаті за проведення судової експертизи, покладаються: при задоволенні позову - на відповідача, при відмові в позові - на позивача, при частковому задоволенні позову - на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог (ч. 5 ст. 49 ГПК).

Висновок. Не сплата за рахунком судового експерта або не сплата у повному обсязі за проведення судової експертизи є свідченням того, що між учасником справи та судовим експертом договір про призначення судової експертизи не укладався. Положеннями чинного процесуального законодавства не врегульований порядок повернення коштів за експертизу, яка не була проведена. Грошові кошти сплачені учасником справи судовому експерту за проведення судової експертизи віднесені згідно процесуальних кодексів до судових витрат та можуть бути повернуті стороні у вигляді сплат, які покладаються судом на іншу сторону у справі у разі якщо ініціатор судової експертизи виграв справу, або розподіляються між сторонами відповідно до рішення щодо задоволення позову. Сплачений учасником справи рахунок судового експерта є прийняття пропозиції учасником справи укласти з судовим експертом договір у спрощеній формі, у разі якщо рахунок судового експерта містить всі істотні умови договору оферти, **зокрема, умови про предмет, строки та ціну.** Навіть неправильно проведена у справі судова експертиза все одно НЕ дає стороні права на стягнення понесених нею витрат шляхом подання окремого позову на експертну організацію. Під час ухвалення рішення суд здійснює розподіл судових витрат між сторонами, де враховує витрати понесені стороною на проведення експертизи.

Нормативні документи:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII.

2. Цивільно-процесуальний кодекс України.

3. Господарсько-процесуальний кодекс України.

4. Податковий кодекс України.

5. Закон України від 06.07.1995 №265/95-ВР «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг».

6. Закон України «Про судову експертизу».

7. Правові позиції Вищих Судів України: постанові ВГСУ від 28.02.2006 року по справі №20-11/274, постанова ВССУ від 17 липня 2017 року по справі № 751/4330/16-ц, постанова ВГСУ від 13 грудня 2017 року по справі № 911/4046/16.

Додаткові правові позиції Верховного Суду щодо сплати стороною у справі вартості за призначену судову експертизу та визнання факту для з'ясування якого така експертиза була проведена.

Постанова КЦС ВС від 25.03.2020 № 202/1825/17 (61-4770св19). - URL: http://reyestr.court.gov.ua/Review/88570463

Правова позиція Верховного Суду: Щодо відшкодування витрат на проведення експертизи. Відповідно до положень статті 133 ЦПК України до судових витрат, зокрема належать витрати, пов`язані з залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи. Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов`язаних з проведенням експертизи і викликом до суду. Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов`язків. Заява про відмову повинна бути вмотивованою (частини сьома, восьма статті 72 ЦПК України). За змістом статті 109 ЦПК України у разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести

експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з`ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні. При вирішенні спору по суті суд визнав факт, для з`ясування якого експертиза була призначена, від участі у проведенні цієї експертизи позивач ухилився, проте роботу судовим експертом у цій справі виконано на суму 686 грн 40 коп., що з урахуванням відмови у задоволенні позову підлягає стягненню із позивача.

Ключові тези:

Згідно із статтею 141 ЦПК України судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог. Інші судові витрати, пов`язані з розглядом справи, покладаються: 1) у разі задоволення позову - на відповідача; 2) у разі відмови в позові - на позивача; 3) у разі часткового задоволення позову - на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог. При вирішенні питання про розподіл судових витрат суд враховує: 1) чи пов`язані ці витрати з розглядом справи; 2) чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, в тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес; 3) поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо; 4) дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялися.

✔️Згідно матеріалів справи відповідач заперечував підписання ОСОБА_1 договору страхування на умовах щодо відшкодування у порядку регресу шкоди, завданої третій особі за участю застрахованого автомобіля, у випадку керування ним не ОСОБА_1 . Для доведення перед судом переконливості наведених заперечень відповідач просив провести у справі почеркознавчу експертизу з метою з`ясування обставин справжності підпису, вчиненого у договорі страхування від імені ОСОБА_1 .

Ухвалою Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 13 грудня 2017 року клопотання представника ОСОБА_2 задоволено, у справі призначено судову почеркознавчу експертизу, на розгляд якої поставлено питання: «Чи виконаний підпис в оригіналі договору страхування ОСОБА_1 чи іншою особою?». Зобов`язано ПрАТ «СК «ДІМ Страхування» надати оригінал полісу обов`язкового страхування № АЕ/3274754 до експертної установи для проведення судової почеркознавчої експертизи.

Листом на адресу суду від 10 січня 2018 року № 08/6286/56 старший судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз повідомив про необхідність надання оригіналу договору страхування.

Листом на адресу суду та ОСОБА_2 від 15 січня 2018 року № 08/6286/257 старший судовий експерт Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз повідомив про необхідність проведення попередньої оплати експертизи у розмірі 4 576 грн, що відповідач здійснив 02 березня 2018 року (т. 1, а. с. 149).

✔️Разом з тим, листом від 22 березня 2018 року № 6286-17 старший судовий експерт повернув матеріали справи до суду з повідомленням про неможливість надання висновку судового експерта у зв`язку з невиконанням його клопотання про надання оригіналу полісу обов`язкового страхування № АЕ/3274754.

✔️При цьому, згідно акта здачі-приймання повідомлення про неможливість надання висновку судових експертів № 6286-17 із проведеної ОСОБА_2 попередньої оплати експертизи у розмірі 4 576 грн утримано суму 686 грн 40 коп., що становлять вартість затрачених експертом експертогодин (4 години*143 грн) з урахуванням 20 % ПДВ (т. 1, а. с. 155).

Таким чином, сума у розмірі 686 грн 40 коп. є вартістю понесених витрат на проведення експертизи, оскільки експерт на виконання ухвали Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 13 грудня 2017 року затратив чотири експертогодини.

За змістом статті 109 ЦПК України у разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з`ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні.

✔️Відмовляючи у задоволенні позову, суд виходив із того, що у відповідача не виникло регресне зобов`язання щодо відшкодування завданої ним шкоди, оскільки свою відповідальність, зокрема, обов`язок відшкодування шкоди, було застраховано згідно договору, укладеного з позивачем. Третя особа як страхувальник категорично заперечує достовірність копії полісу № АЕ/3274754 обов`язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів, наданої позивачем. На вимогу експерта при проведенні призначеної судом судово-почеркознавчої експертизи позивачем не надано оригінал полісу № АЕ/3274754 обов`язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. ОСОБА_1 як страхувальник категорично заперечує наявність у договорі страхування умов щодо пільг йому як пенсіонеру умов договору щодо можливості регресу у разі керування транспортним засобом третьою особою. Позивачем в свою чергу не надано суду доказів встановлення пільг щодо страхувальника та підтвердження їх наявності на момент укладання договору страхування.

✔️Таким чином, при вирішенні спору по суті суд визнав факт, для з`ясування якого експертиза була призначена, від участі у проведенні цієї експертизи позивач ухилився, проте роботу судовим експертом у цій справі виконано на суму 686 грн 40 коп., що з урахуванням відмови у задоволенні позову підлягає стягненню із позивача.

Постанова КГС ВС від 11.11.2020 № 910/7141/13. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/92887530

Правова позиція Верхвного Суду: Оскільки Позивачу було відомо про задоволення його клопотання про призначення судової експертизи і необхідність оплати її вартості, тому він мав вживати дії щодо забезпечення своєчасної сплати вартості проведення експертизи, що ним не було зроблено, а тому суд обґрунтовано відхилив подальші клопотання про призначення експертизи, при цьому Позивач мав можливість самостійно замовити експертизу та подати її висновок до суду, проте, такі дії Позивачем не вживалися.

Ключові тези:

✔46. Обґрунтовуючи наявність підстави оскарження судових рішень, передбаченої пунктом 4 частини 2 статті 287 ГПК України, Позивач зазначив, що суди попередніх інстанцій необґрунтовано відхилили клопотання Позивача за первісним позовом про призначення експертизи (пункт 11 постанови), що є підставою для скасування оскаржуваних судових рішень відповідно до пункту 3 частини 3 статті 310 ГПК України.

✔47. Як встановлено судом апеляційної інстанції та вбачається з матеріалів справи, ухвалою суду першої інстанції від 21.11.2018 за клопотанням Позивача призначена судова експертиза і покладено на Позивача оплату її вартості. 08.01.2019 до суду надійшов лист з експертної установи щодо необхідності оплати вартості проведення експертизи, а 28.03.2019 матеріали справи було повернуто без проведення експертизи у зв`язку з несплатою її вартості. У подальшому Позивачем заявлялися клопотання про призначення експертизи, які судом відхилялися.

✔48. Частиною 4 статті 102 ГПК України встановлено, що у разі ухилення учасника справи від подання суду на його вимогу необхідних для проведення експертизи матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, що перешкоджає її проведенню, суд за-

лежно від того, яка особа ухиляється, а також яке ця експертиза має значення, може визнати встановленою обставину, для з`ясування якої експертиза була призначена, або відмовити у її визнанні.

✔49. Оскільки Позивачу було відомо про задоволення його клопотання про призначення судової експертизи і необхідність оплати її вартості, тому, як вірно зазначає суд апеляційної інстанції, Позивач мав вживати дії щодо забезпечення своєчасної сплати вартості проведення експертизи, що ним не було зроблено, а тому суд першої інстанції обґрунтовано відхилив подальші клопотання про призначення експертизи.

✔50. При цьому, зважаючи на положення частини 1 статті 101 ГПК України, якою встановлено, що учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення, Позивач мав можливість замовити експертизу та подати її висновок до суду, проте, такі дії Позивачем не вживалися, оскільки матеріали справи не містять відповідних доказів.

✔51. Щодо посилання скаржника на неправомірне відхилення апеляційним господарським судом його клопотання про призначення у справі судової експертизи, колегія суддів зазначає наступне.

✔51.1. Як вбачається з ухвали суду апеляційної інстанції від 02.07.2020 у процесі розгляду апеляційної скарги позивач подав клопотання про призначення у справі судової будівельно-технічної експертизи.

В обґрунтування клопотання Позивач послався на те, що справа розглядалась судами неодноразово, при новому розгляді справи ним заявлялося клопотання про призначення експертизи, яке судом було визнано обґрунтованим і задоволено. Однак, експертна установа не направляла йому рахунок на оплату вартості експертизи, у зв`язку із чим він не був оплачений і експертиза не була проведена. В подальшому Позивачем двічі заявлялося клопотання про призначення судової експертизи, які судом були відхилені.

✔51.2. Відповідно до частин 1-3 статті 269 ГПК України суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними у ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції досліджує докази, що стосуються фактів, на які учасники справи посилаються в апеляційній скарзі та (або) відзиві на неї. Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об`єктивно не залежали від нього.

✔51.3. Отже, висновок судової експертизи, як вірно зазначає суд апеляційної інстанції, є новим доказом, який може бути прийнятий у винятковому випадку, якщо без висновку експертизи неможливо встановити відповідні обставини.

✔51.4. Відповідно до статей 124, 129 Конституції України, статей 7, 13 ГПК України основними засадами судочинства є рівність всіх учасників судового процесу перед законом та судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

✔51.5. Апеляційний господарський суд, зважаючи на норми наведеного вище законодавства, взявши до уваги обставини призначення судом першої інстанції експертизи

та наслідки її непроведення, а також зважаючи на межі перегляду справи в суді апеляційної інстанції, визначені ГПК України, колегія суддів погоджується з висновком апеляційного господарського суду, що прийняття судом апеляційної інстанції додаткових доказів на стадії апеляційного провадження за відсутності визначених статтею 269 ГПК України підстав для їх прийняття, тобто, без наявності належних доказів неможливості їх подання суду першої інстанції з причин, що не залежали від заявника, фактично порушує принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, адже у такому випадку суд створює одному учаснику процесу більш сприятливі, аніж іншому учаснику процесу умови в розгляді конкретної справи.

✔52. З огляду на наведене, у даному випадку у суду відсутні правові підстави для скасування судових рішень на підставі пункту 3 частини 3 статті 310 ГПК України.

Традиційно, нагадуємо користувачам журналу, що науковий журнал запроваджує надання послуг **«Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі із застосуванням поліграфа** на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia **Телефон для термінового дзвінка судовому експерту:** +38 093 476 72 60 (Viber, Telegram, Whatsapp).

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим, здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, атестованим судовим експертом психологом (поліграфологом), кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

кандидат психологічних наук, доцент

Назаров Олег Анатолійович

атестований судовий експерт з правом
проведення експертиз за експертною спеціальністю
14.1 "Психологічні дослідження", поліграфолог

Україна,
02024, Київ,
вул. Магнітогорська, 1б, оф. 304,
E-mail: 2825818819@mail.gov.ua

Тел: +38 (044) 228-76-15
+38 (093) 476-72-60
+38 (098) 011-85-63

Офіційній Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи, судового експерта психолога (поліграфолога) Назарова О.А. (свідоцтво Міністерства юстиції України від 09.07.2020 №2035)

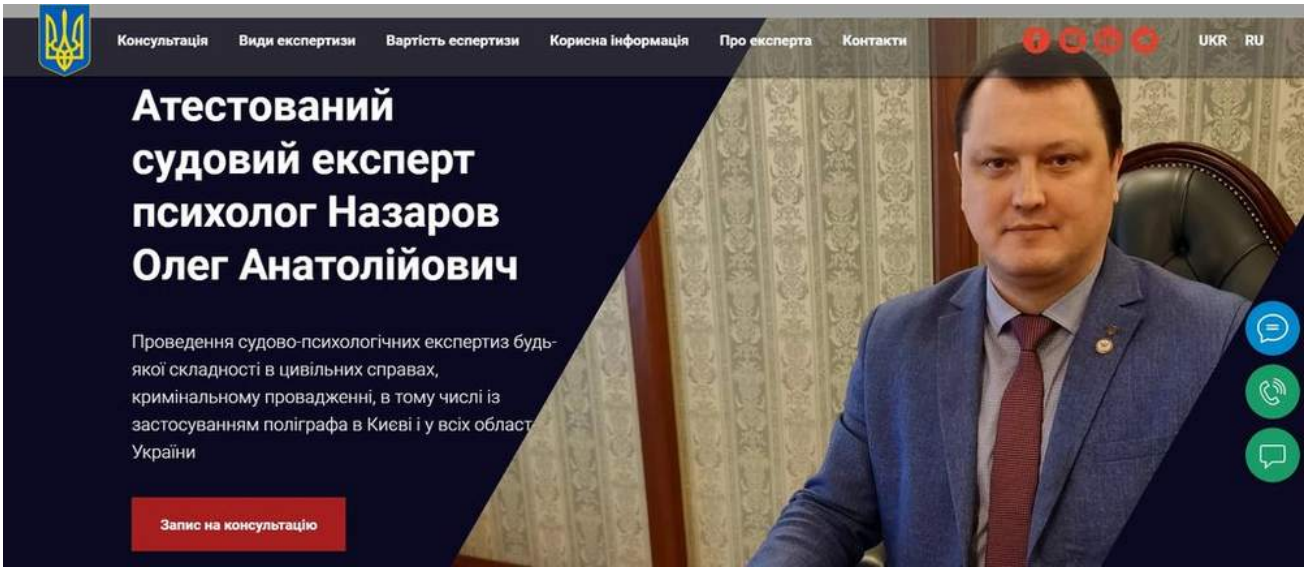

Офіційний Інтернет-сайт щодо призначення та проведення судово-психологічної експертизи із застосуванням поліграфа, тестувань на поліграфі в Україні за міжнародними стандартами (поліграф EyeDetect, розробник Converus Inc., USA)

References

1. Osoblyvosti pravovoi pryrody splaty storonoiu u spravi rakhunku za pryznachennia sudovoi ekspertyzy ta ukladannia dohovoru oferty z sudovym ekspertom abo chy mozhna povernuty hroshi za pryznachenu sudovu ekspertyzu z sudovoho eksperta? Pravovi pozytsii [The Legal Nature of a Party's Payment of a Forensic Expert's Invoice and of Concluding an Offer Contract with a Forensic Expert, or Can Money Paid for a Forensic Examination Be Recovered from the Expert? Legal Positions]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsi-

alnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/6571-osoblivosti-pravovoji-prirodi-splati-storonoyu-u-spravi-rakhunku-za-priznachennya-sudovoji-ekspertizi-ta-ukladannya-dogovoru-z-sudovim-ekspertom-abo-chi-mozhna-povernuti-groshi-za-priznachenu-sudovu-ekspertizu (onovlena versiia vid 16.02.2022). [in Ukrainian].

КОМПЕНСАЦІЯ ПОНЕСЕНИХ ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ: ПРАВОВІ ПОЗИЦІЇ ВЕРХОВНОГО СУДУ[1]

Верховний Суд (Касаційний цивільний суд)

Реферат. Матеріал знайомить із двома постановами Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду щодо компенсації стороні витрат на професійну правничу допомогу: від 23 грудня 2021 р. у справі № 755/7943/20-ц і від 24 січня 2022 р. у справі № 757/36628/16-ц. Питання має прикладне значення для всіх учасників цивільного процесу, адже розмір відшкодування залежить від того, якими доказами сторона підтверджує понесені витрати і хто має доводити їх неспівмірність. У першій справі заявник не подав суду примірника договору про надання правової допомоги від 3 березня 2020 р., проте долучив виданий на підставі цього договору ордер від 4 червня 2020 р., свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю та квитанції до прибуткових касових ордерів. Верховний Суд визнав ці докази належними й допустимими, погодився зі стягненням з органу державної виконавчої служби 6 200 грн і пояснив, що перелік документів, названий у постанові Великої Палати Верховного Суду від 27 червня 2018 р. у справі № 826/1216/16, не є вичерпним, а оцінка достатності доказів належить до дискреції суду. У другій справі суд наголосив на критерії реальності адвокатських витрат (їхньої дійсності та необхідності) і розумності їхнього розміру. За частинами п'ятою та шостою статті 137 ЦПК України зменшити такі витрати можна лише за клопотанням іншої сторони, яка й має довести їх неспівмірність зі складністю справи, обсягом і часом виконаної роботи; з власної ініціативи, з огляду на принципи диспозитивності та змагальності, суд цього робити не вправі. Відповідач у цій справі підтвердив витрати договором, додатком до нього, рахунком, попереднім розрахунком, актом приймання-передачі послуг і довідкою про оплату, а апеляційний суд частково задовольнив вимогу з урахуванням пункту 3 частини другої статті 141 ЦПК. В обох справах Верховний Суд залишив оскаржені рішення апеляційних судів без змін. Узагальнені позиції допоможуть адвокатам належно документувати гонорар, а судовим експертам, які працюють за договорами зі сторонами, — розуміти логіку, за якою суди оцінюють документальне підтвердження судових витрат.

Ключові слова: професійна правнича допомога, судові витрати, витрати на адвоката, ордер адвоката, квитанція до прибуткового касового ордера, співмірність витрат, стаття 137 ЦПК України, Касаційний цивільний суд, Верховний Суд, дискреція суду.

Compensation of Costs Incurred for Professional Legal Assistance: Legal Positions of the Supreme Court

Verkhovnyi Sud (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud).

Abstract. Recovery of legal assistance costs is a recurring issue in Ukrainian civil litigation, since the amount awarded depends on the evidence a party submits and on who bears the burden of proving that the costs are disproportionate. This digest presents two rulings of the Supreme Court sitting as a panel of the Civil Cassation Court: of 23 December 2021 in case No. 755/7943/20-ц and of 24 January 2022 in case No. 757/36628/16-ц. In the first case, the applicant did not file the legal assistance agreement itself but submitted an attorney's warrant issued under that agreement, the attorney's licence and cash receipts. The Court accepted them as proper and admissible evidence, upheld the award of UAH 6,200 against the state enforcement service and clarified that the list of supporting documents set out by the Grand Chamber in case No. 826/1216/16 is not exhaustive, while assessing the suf-

ficiency of evidence lies within the court's discretion. In the second case, the Court emphasised the criteria of reality (actual incurrence and necessity) and reasonableness of legal fees. Under Article 137(5)–(6) of the Civil Procedure Code of Ukraine, such costs may be reduced only upon a motion of the opposing party, which must prove that they are disproportionate to the complexity, volume and time of the work; the court may not do so of its own motion, given the principles of dispositivity and adversarial proceedings. In both cases the appellate decisions were left unchanged. The positions are useful for attorneys documenting their fees and for forensic experts working under contracts with parties, who need to understand how courts assess documentary proof of litigation costs.

Keywords: professional legal assistance, legal aid costs, litigation costs, attorney's fees, proportionality of costs, burden of proof, Civil Procedure Code of Ukraine, Supreme Court, Civil Cassation Court, judicial discretion.

Першоджерело: *Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 23.12.2021 у справі № 755/7943/20-ц. ; Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного цивільного суду від 24.01.2022 у справі № 757/36628/16-ц.*[2][3] *Реферат оприлюднено в журналі 14.02.2022.*

References

1. Verkhovnyi Sud (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud). Kompensatsiia ponesenykh vytrat na profesiinu pravnychu dopomohu: pravovi pozytsii Verkhovnoho Sudu [Compensation of Costs Incurred for Professional Legal Assistance: Legal Positions of the Supreme Court] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/6586-kompensatsiya-ponesenikh-vitrat-na-profesijnu-pravnichu-dopomogu-pravovi-pozitsiji-verkhovnogo-sudu (onovlena versiia vid 14.02.2022). [in Ukrainian].

2. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 23.12.2021 u spravi № 755/7943/20-ts. ; Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 24.01.2022 u spravi № 757/36628/16-ts [Ruling of the Supreme Court (Panel of Judges of the Civil Cassation Court) of 23.12.2021 in Case No. 755/7943/20-Ts; Ruling of the Supreme Court (Panel of Judges of the Civil Cassation Court) of 24.01.2022 in Case No. 757/36628/16-Ts]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102221585 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 23.12.2021 u spravi № 755/7943/20-ts. ; Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 24.01.2022 u spravi № 757/36628/16-ts [Ruling of the Supreme Court (Panel of Judges of the Civil Cassation Court) of 23.12.2021 in Case No. 755/7943/20-Ts; Ruling of the Supreme Court (Panel of Judges of the Civil Cassation Court) of 24.01.2022 in Case No. 757/36628/16-Ts]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102747897 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.5. РЕЦЕНЗІЇ ТА НОВІ ВИДАННЯ

КЕРІВНИЦТВО[1]

Райхертер Д., Хендлер М.

Реферат. Джоел Райхертер і Марк Хендлер виходять із того, що чимало поліграфологів приходять до психофізіологічного виявлення обману (ПДО) з кримінальної юстиції чи суміжних професій, маючи лише поверхові знання з біології та психології людини, тоді як під час дослідження на поліграфі фахівець реєструє й оцінює реакції систем організму, регульованих мозком, і мусить розуміти природу цих змін. Реферовано їхнє керівництво з фізіології, видане Американською асоціацією поліграфологів (APA); 19 грудня 2021 р. на сайті асоціації оприлюднено переклад російською мовою, виконаний українським поліграфологом Євгеном Ничипорчуком (компанія «True Story»), обсяг online-видання — 67 с. Автори пояснюють, що робота над посібником почалася 2005 р., коли Райхертер передав Хендлеру план свого 62-годинного курсу фізіології, а Хендлер розгорнув його в докладну версію; редагував текст Дейл Остін. Керівництво має дві мети: дати стислий огляд складного предмета і водночас ресурс для поглибленого самостійного навчання. Перша частина послідовно розглядає хімічні основи життєдіяльності (атоми, іони, молекули), рівні організації тіла, нервову систему (центральну, периферичну та автономну з її симпатичним і парасимпатичним відділами), покривну систему, зокрема потові залози та електродермальну активність, серцево-судинну систему з регуляцією артеріального тиску та його вимірюванням манжетою сфігмоманометра, а також дихальну систему, динаміку вентиляції та регуляцію дихальних циклів. Друга частина подає ці теми докладніше, зокрема будову клітини й тканин, гомеостаз і алостаз. Пояснено також фізичні закони (Бойля, Старлінга, Ома), що лежать в основі реєстрованих каналів, і застережено щодо впливу медикаментів та контрзаходів на фізіологічні показники. Редакція нагадує, що 25 жовтня 2021 р. в Україні затверджено кваліфікаційну характеристику професії «Поліграфолог» (зміна № 10 до ДК 003:2010), і називає інші праці APA, які очікують перекладу. Видання корисне поліграфологам, слухачам навчальних програм, судовим експертам і науковцям, що працюють з інструментальною детекцією прихованої інформації.

Ключові слова: поліграф, психофізіологічне виявлення обману, фізіологія людини, автономна нервова система, електродермальна активність, серцево-судинна система, дихальна система, підготовка поліграфологів, Американська асоціація поліграфологів, переклад.

A Physiology Manual for Students of the Science of Psychophysiological Polygraph Examination, Parts 1–2

Raikherter D., Khendler M.

Abstract. Many polygraph examiners enter the field of psychophysiological detection of deception (PDD) from criminal justice or related professions with limited training in human biology, although their work consists of recording and evaluating physiological responses regulated by the brain. This review covers the physiology manual by Joel Reicherter and Mark Handler published by the American Polygraph Association (APA), whose Russian translation by the Ukrainian polygraph examiner Yevhen Nychyporchuk was posted on the APA website on 19 December 2021 (online edition, 67 pp.). According to the authors, the project began in 2005, when Reicherter shared the plan of his 62-

hour physiology course with Handler, who expanded it into a detailed text later edited by Dale Austin. The manual pursues two aims: to give a concise overview of a difficult subject and to serve as a resource for deeper self-study. Part 1 covers the chemical basis of life, levels of body organisation, the central, peripheral and autonomic nervous systems with their sympathetic and parasympathetic branches, the integumentary system including sweat glands and electrodermal activity, the cardiovascular system with blood pressure regulation and cuff measurement, and the respiratory system with ventilation dynamics and the regulation of breathing cycles. Part 2 treats the same topics in greater depth, including cells, tissues, homeostasis and allostasis. The text also explains the physical laws (Boyle, Starling, Ohm) underlying the recorded channels and warns about the effects of medication and countermeasures. The journal's editors place the translation in the context of the official recognition of the occupation of polygraph examiner in Ukraine in October 2021. The manual is a practical reference for examiners, trainees, forensic experts and researchers.

Keywords: polygraph, psychophysiological detection of deception, human physiology, autonomic nervous system, electrodermal activity, cardiovascular system, respiration, polygraph examiner training, American Polygraph Association.

Першоджерело: *Райхертер Д., Хендлер М. Керівництво з фізіології для вивчаючих науку психофізіологічних досліджень на поліграфі. Ч. 1, 2 / пер. Є. Ничипорчук (рос.). Видання online. Київ : Американська асоціація поліграфологів (APA), 2021. 67 с.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 11.01.2022.*

References

1. Raikherter D., Khendler M. Kerivnytstvo [A Physiology Manual for Students of the Science of Psychophysiological Polygraph Examination, Parts 1–2] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). URL: https://expertize-journal.org.ua/books/6396-kerivnitstvo (onovlena versiia vid 07.02.2023). [in Ukrainian].

2. Raikherter D., Khendler M. Kerivnytstvo z fiziolohii dlia vyvchaiuchykh nauku psykhofiziolohichnykh doslidzhen na polihrafi [Physiology Manual for Students of Psychophysiological Polygraph Examinations]. Ch. 1, 2 / per. Ye. Nychyporchuk (ros.). Vydannia online. Kyiv : Amerykanska asotsiatsiia polihrafolohiv (ARA), 2021. 67 s. URL: https://apoa.memberclicks.net/assets/docs/OnlinePhysContent/APA%20Anatomy%20and%20Physiology%20Manual-%20Russian.pdf (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ

19 грудня 2021 року на офіційному сайті Американської асоціації поліграфологів опублікований переклад сучасного керівництва з психофізіології для вивчаючих науку психофізіологічних досліджень на поліграфі, який був зроблений українським поліграфологом[1]

11.01.2022

Короткий зміст. 19 грудня 2021 року на офіційному сайті Американської асоціації поліграфологів оприлюднено російськомовний переклад керівництва Д. Райхертера і М. Хендлера з фізіології для тих, хто вивчає психофізіологічні дослідження на поліграфі (частини 1–2, 67 с.). Переклад виконав український поліграфолог Євген Ничипорчук з компанії «True Story». Керівництво викладає основи психофізіології, яких часто бракує фахівцям, що прийшли в професію з кримінальної юстиції чи суміжних сфер. Нагадано, що 25 жовтня 2021 року професію «Поліграфолог» внесено до Національного класифікатора професій ДК 003:2010, і названо праці, які ще чекають на переклад.

24 березня 2022 року в місті Харкові вперше буде проведена Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні питання судової психологічної експертизи у справах за позовами про відшкодування моральної шкоди»[2]

14.01.2022

Короткий зміст. Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Мін'юсту оголосив, що 24 березня 2022 року в Харкові вперше проведе Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Актуальні питання судової психологічної експертизи у справах за позовами про відшкодування моральної шкоди». Заплановано обговорити сучасні підходи до психологічного дослідження, методичне забезпечення та нестандартні експертні дослідження в таких справах, зокрема за колективними позовами. Формат змішаний, участь безкоштовна; тези й заявки приймали до 20 лютого 2022 року, збірник тез матиме ISBN.

29 січня 2022 року відбулась чергова тематична науково-методична зустріч українських поліграфологів за темою «Контроль якості результатів поліграфологічного дослідження» в Україні[3]

30.01.2022

Короткий зміст. 29 січня 2022 року відбулася тематична науково-методична зустріч поліграфологів «Контроль якості результатів поліграфологічного дослідження». Лектором був голова Колегії поліграфологів України Андрій Лисенко, організатором — представник поліграфа Axciton в Україні Віталій Шаповалов. Розглянуто стандарти ASTM International, валідні методики, рецензування роботи поліграфолога супервізором і арбітром, типові вади тестування. Окремо йшлося про рішення керівника за результатами тестування з урахуванням статей 40, 41, 147 і

148 КЗпП України. Учасники підтримали ідею продовжити такі зустрічі, зокрема як круглі столи в закладах вищої освіти.

Пенітенціарна психологія по українські: особливості знущання над засудженими в Софіївській виправній колонії №45. «Нормальні умови - тільки за гроші»[4]

13.02.2022

Короткий зміст. 31 січня 2022 року в мережі з'явилося відео колишнього засудженого про знущання в Софіївській виправній колонії № 45 (с. Макорти Криворізького району Дніпропетровської області); Громадська рада при Мін'юсті разом із журналістами провела там раптову перевірку. За словами члена комісії Сергія Зуйкова, знайдено приміщення, де ймовірно знущалися над засудженими. Усі 315 засуджених і один ув'язнений мають інвалідність або потребують постійного медичного супроводу, проте лікаря в колонії немає. Відеосюжет «Нормальні умови — тільки за гроші» оприлюднило «Суспільне Дніпро» 11 лютого 2022 року.

Назаров Олег Анатолійович: платні камери у СІЗО дозволяють офіційно покращити життя, умови тримання інших засуджених, - коментар психолога[5]

19.02.2022

Короткий зміст. 17 лютого в ефірі Obozrevatel TV вийшла програма «Комфорт за гратами. Платні камери у СІЗО» за участю заступниці міністра юстиції Олени Висоцької. Головний редактор журналу, судовий експерт-психолог Олег Назаров наголосив, що офіційна плата за належні умови тримання допомагає викорінити неправомірні стосунки між засудженими та адміністрацією, а зібрані кошти можна спрямувати на поліпшення умов для інших. Олена Висоцька розповіла про оновлення інфраструктури СІЗО і в'язниць та «Велику приватизацію в'язниць» (30 об'єктів). Свою думку висловив і колишній керівник ГУБОЗ МВС Анатолій Фесун.

References

1. 19 hrudnia 2021 roku na ofitsiinomu saiti Amerykanskoi asotsiatsii polihrafolohiv opublikovanyi pereklad suchasnoho kerivnytstva z psykhofiziolohii dlia vyvchaiuchykh nauku psykhofiziolohichnykh doslidzhen na polihrafi, yakyi buv zroblenyi ukrainskym polihrafolohom [On 19 December 2021, a Translation of a Modern Psychophysiology Manual for Students of Psychophysiological Polygraph Examinations, Prepared by a Ukrainian Polygraph Examiner, Was Published on the Official Website of the American Polygraph Association]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2022. 11 sich. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6397-19-grudnya-2021-roku-na-ofitsijnomu-sajti-amerikanskoji-asotsiatsiji-poligrafologiv-opublikovanij-pereklad-suchasnogo-kerivnitstva-z-psikhofiziologiji-dlya-vivchayuchikh-nauku-psikhofiziologichnikh-doslidzhen-na-poligrafi-yakij-buv-zroblenij-ukrajinskim-poligrafologom-evgenom-nichiporchukom-kompaniya-true-story-m-kijiv (onovlena versiia vid 11.01.2022). [in Ukrainian].

2. 24 bereznia 2022 roku v misti Kharkovi vpershe bude provedena Vseukrainska naukovo-praktychna konferentsiia "Aktualni pytannia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy u spravakh za pozovamy pro vidshkoduvannia moralnoi shkody" [On 24 March 2022, the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Topical Issues of Forensic Psychological Examination in Claims for Compensation of Non-Pecuniary Damage" Will Be Held for the First Time in Kharkiv]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v

yurydychnii praktytsi : vebsait. 2022. 14 sich. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6546-24-bereznya-2022-roku-v-misti-kharkovi-vpershe-bude-provedena-vseukrajinska-naukovo-praktichna-konferentsiya-aktualni-pitannya-sudovoji-psikhologichnoji-ekspertizi-u-spravakh-za-pozovami-pro-vidshkoduvannya-moralnoji-shkodi (onovlena versiia vid 09.02.2022). [in Ukrainian].

3. 29 sichnia 2022 roku vidbulas cherhova tematychna naukovo-metodychna zustrich ukrainskykh polihrafolohiv za temoiu "Kontrol yakosti rezultativ polihrafolohichnoho doslidzhennia" v Ukraini [On 29 January 2022, Another Thematic Scientific and Methodological Meeting of Ukrainian Polygraph Examiners on "Quality Control of Polygraph Examination Results" Was Held in Ukraine]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2022. 30 sich. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6480-29-sichnya-2022-roku-vidbulas-chergova-tematichna-naukovo-metodichna-zustrich-ukrajinskikh-poligrafologiv-za-temoyu-kontrol-yakosti-rezultativ-poligrafologichnogo-doslidzhennya (onovlena versiia vid 31.01.2022). [in Ukrainian].

4. Penitentsiarna psykholohiia po ukrainski: osoblyvosti znushchannia nad zasudzhenymy v Sofiivskii vypravnii kolonii №45. "Normalni umovy - tilky za hroshi" [Penitentiary Psychology Ukrainian-Style: Features of the Abuse of Convicts in Sofiivka Correctional Colony No. 45. "Normal Conditions Only for Money"]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2022. 13 liut. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6572-penitentsiarna-psikhologiya-po-ukrajinski-osoblivosti-znushchannya-nad-zasudzhenimi-v-sofijivskij-vipravnij-koloniji-45-normalni-umovi-tilki-za-groshi (onovlena versiia vid 13.02.2022). [in Ukrainian].

5. Nazarov Oleh Anatoliiovych: platni kamery u SIZO dozvoliaiut ofitsiino pokrashchyty zhyttia, umovy trymannia inshykh zasudzhenykh, - komentar psykholoha [Oleh Anatoliiovych Nazarov: Paid Cells in Pre-Trial Detention Centres Officially Allow Improving the Life and Detention Conditions of Other Convicts – A Psychologist's Commentary]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2022. 19 liut. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/6616-nazarov-oleg-anatolijovich-platni-kameri-u-sizo-dozvolyayut-pokrashchiti-zhittya-umovi-trimannya-inshikh-zasudzhenikh-komentar-psikhologa (onovlena versiia vid 20.02.2022). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Станція поліграфа EyeDetect v4

У червні 2021 року журнал оприлюднив відеодемонстрації роботи станції поліграфа EyeDetect v4 — покроково, як проходить тестування.

В Україні сучасні технічні напрацювання в галузі виявлення прихованої інформації впроваджують у роботу поліграфологів, психологів і працівників служб безпеки з 2018 року; один з таких приладів — EyeDetect v4 [1]. Перед тестом оператор вмикає айтрекер, розташований у нижній частині монітора [1]; система фіксує непомітні й неконтрольовані рухи очей — 60 вимірювань за секунду, — а дроти й датчики до тіла не приєднують [2].

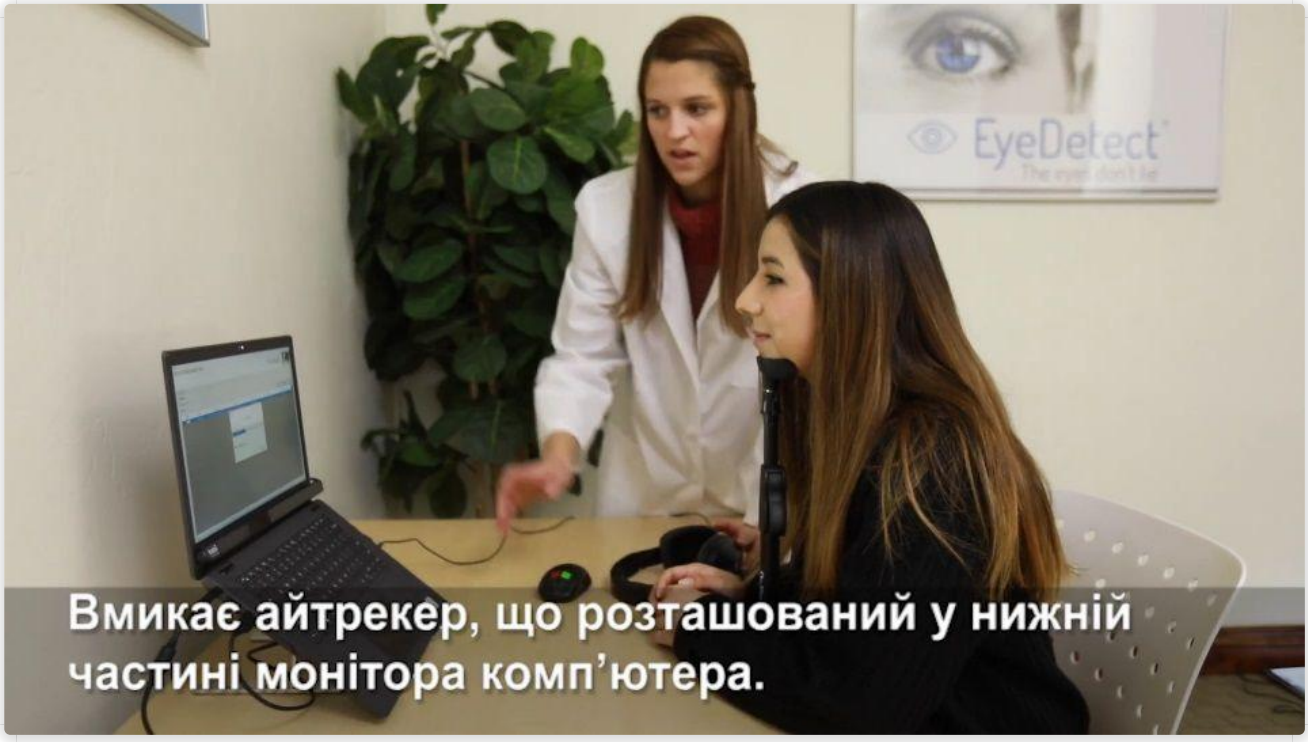

Оператор вмикає айтрекер у нижній частині монітора (кадр з демонстраційного відео) [1]

З 2020 року EyeDetect застосовують і під час судово-психологічних експертиз із використанням поліграфа, бо він зводить до мінімуму вплив особистості поліграфолога на хід тестування та підрахунок кінцевого результату [3].

На час публікації сертифіковані поліграфологи, які працюють з EyeDetect, були в Києві, Одесі, Запоріжжі, Дніпрі та Львові [1].

References

1. Suchasnyi polihraf EyeDetect v4. Demonstratsiia roboty stantsii polihrafa EyeDetect v4 na ukrainskii movi ta russkom yazyke. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 21 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/inshi-napryami-spetsobladnannya/5233-suchasnij-poligraf-eyedetect-v4-demonstratsiya-roboti-stantsiji-poligrafa-eyedetect-v4 (onovlena versiia vid 23.11.2021). [in Ukrainian].

2. Videointervyu Devida Raskina odnogo iz vedushchikh poligrafologov sovremennosti o EyeDetect - sovremennoy mobilnoy tekhnologii detektsii skryvaemoy informatsii. Sudovo-psikhologichna ekspertiza. Zastosuvannya poligrafa i spetsialnikh znan v yuridichniy praktitsi : vebsayt. 2019. 22 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/inshi-napryami-spetsobladnannya/963-eyedetect-sovremennaya-mobilnaya-tekhnologiya-detektsii-skryvaemoj-informatsii-ee-ekonomicheskie-i-nauchno-obosnovanye-preimushchestva-pri-ispolzovanii-v-krizisnykh-situatsiyakh (onovlena versiia vid 05.11.2026). [in Russian].

3. 21 lystopada 2020 roku pid chas shchorichnoho seminaru ukrainskykh polihrafolohiv bulo predstavleno model efektyvnoho poiednannia v roboti polihrafoloha dvokh typiv polihrafiv: suchasnoho polihrafa EyeDetect + ta klasychnoho amerykanskoho polihrafa Lafayette. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2020. 29 lystop. URL: https://expertize-journal.org.ua/inshi-napryami-spetsobladnannya/3723-21-listopada-2020-roku-gid-chas-navchalno-metodichnogo-seminaru-gromadskoji-organizatsiji-kolegiya-poligrafologiv-ukrajini-bulo-zdijsneno-dopovid-na-temu-eyedetect-lx4000sw-osoblivosti-poslidovnogo-vikoristannya-dvokh-tipiv-poligrafiv-v-odnij-perevirtsi-kandidata-na-robotu (onovlena versiia vid 23.11.2021). [in Ukrainian].

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ

В ІНТЕРНЕТІ

Пошукові запити зі словом «експертиза», які найчастіше вводили користувачі Google в Україні у січні–лютому 2022 р. — у період виходу цього номера[8]:

№	Запит	Індекс
1	судова експертиза	100
2	судово медична експертиза	58
3	психологічна експертиза	37
4	кпк	35
5	експертиза проектної документації	32
6	почеркознавча експертиза	21
7	дактилоскопічна експертиза	20
8	екологічна експертиза	17
9	перша приватна експертиза	15
10	товарознавча експертиза	14

Індекс популярності Google Trends: 100 — найчастіший запит періоду, решта — у відсотках від нього. Абсолютної кількості пошуків Google не оприлюднює. Найшвидше зростали запити: «перша приватна експертиза» (різкий сплеск), «судово медична експертиза» (+70 %).

У ЖУРНАЛІ

Матеріали цього номера, які читачі відкривали найчастіше, — кількість переглядів їхніх сторінок на сайті журналу станом на 06.11.2026:

№	Матеріал	Переглядів
1	Викрадення дитини одним з батьків: правові позиції, алгоритм дій: заява до поліції про викрадення, позов про визначення місця проживання дитини та одночасне самостійне призначення судово-психологічної експертизи згідно з ст. 106 ЦПК для визначення шкоди	23 659
2	Особливості правової природи сплати стороною у справі рахунку за призначення судової експертизи та укладання договору оферти з судовим експертом або чи можна повернути гроші за призначену судову експертизу з судового експерта? Правові позиції	5 525
3	*Верховний Суд (Велика Палата)* Велика Палата Верховного Суду: не обґрунтування заподіяння моральної шкоди та не обґрунтування заявленого розміру відшкодування моральної шкоди є підставою для відмови у задоволенні вимог про відшкодування моральної шкоди з боку суду	3 359

4	*Верховний Суд (Касаційний цивільний суд)* Компенсація понесених витрат на професійну правничу допомогу: правові позиції Верховного Суду	2 397
5	*Райхертер Д., Хендлер М.* Керівництво	2 004

Лічильник сайту журналу рахує всі відкриття сторінки матеріалу від дня її оприлюднення. Перегляди саме за період виходу номера журнал фіксує з листопада 2026 р.

Станьте автором журналу. Редакція приймає статті науковців, судових експертів, адвокатів, психологів і здобувачів наукових ступенів з юридичної психології, судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці. Публікація безкоштовна, статтям редакція присвоює DOI, а читають їх ті, хто щодня працює в судах. Приєднуйтеся до спільноти судових експертів і дослідників: вимоги до статей і тез див. у розділі «Вимоги до оформлення»[9].

Потрібен судовий експерт? Якщо у справі, яку розглядає суд, виникли питання, що потребують спеціальних знань у галузі психології, зокрема щодо моральних страждань, психологічного стану учасника процесу, інтересів дитини чи психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, зверніться до редакції. Допоможемо визначитися з видом експертизи, сформулювати питання експертові й знайти фахівця з належною кваліфікацією. Запит — через форму «Консультація» на сайті журналу[10] або за телефоном +38 (093) 476-72-60.

Як цитувати номер

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці : реферативно-науковий online журнал. 2022. Т. 7, № 1 (37). 77 с. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.1.2022. URL: https://expertize-journal.org.ua/nomera/19809-2022-1-42.

References

1. Pro metu stvorennia Internet-vydannia [On the Purpose of Creating the Online Publication]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-celyah (onovlena versiia vid 29.06.2022). [in Ukrainian].

2. Kyivskyi mizhnarodnyi sudovo-ekspertnyi instytut psykholohichnoi ekspertyzy i doslidzhen na polihrafi [Kiev International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph, LLC] : zapys u reiestri naukovykh orhanizatsii Research Organization Registry (ROR). URL: https://ror.org/02xc7et08 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Vytiah z Yedynoho derzhavnoho reiestru veteraniv viiny vid 31.10.2026 № 31102026-00003569 [Extract from the Unified State Register of War Veterans of 31.10.2026 No. 31102026-00003569] : vidomosti pro subiekta veteranskoho pidpryiemnytstva (Nazarov Oleh Anatoliiovych) / Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Opryliudneno na storintsi "Pro naukovo-referatyvne vydannia" saitu zhurnalu. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-nauchnom-izdanii (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

4. Redaktsiina kolehiia [Editorial Board]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/redaktsijna-kolegiya (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice]. 2022. Vol. 7, No. 1 (37). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.1.2022. [in Ukrainian].

6. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Information and Documentation. Publications. Main Types. Terms and Definitions]. [Chynnyi vid 2016-07-01]. Vyd. ofits. Pp. 4.14.2.2, 4.14.2.7. Referaty prats, opryliudnenykh ranishe, podano iz zaznachenniam imeni avtora ta dzherela zapozychennia vidpovidno do p. 1 ch. 2 st. 22 Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 01.12.2022 № 2811-IX; akty orhaniv derzhavnoi vlady ta ofitsiini dokumenty sudovoho kharakteru ne okhoroniaiutsia avtorskym pravom (p. 3 ch. 1 st. 8 tsoho Zakonu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. Innocence Project. Benjamin N. Cardozo School of Law. URL: https://innocenceproject.org/ (data zvernennia: 04.11.2026).

8. Google Trends : poshukovyi termin «ekspertyza», Ukraina, 01.01.2022–28.02.2022 [Google Trends: Search Term “ekspertyza”, Ukraine, 01.01.2022–28.02.2022]. URL: https://trends.google.com/trends/explore?date=2022-01-01%202022-02-28&geo=UA&q=%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0&hl=uk (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

9. Vymohy do oformlennia statei i tez [Requirements for Articles and Abstracts]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/vimogi-do-oformlennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

10. Konsultatsiia: zapyt na provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy, doslidzhennia [Consultation: Request for a Forensic Psychological Examination or Study]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/konsultacia (onovlena versiia vid 28.10.2023). [in Ukrainian].

Відомості про журнал

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Назва: реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice). Електронне (online) видання.

Ідентифікатори: ISSN 2521-1463 (Online); штриховий код EAN-13 для періодичних видань 9772521146000; державний український ідентифікатор медіа R40-05509 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 26.09.2024 № 2785); префікс DOI 10.53672 (Crossref).

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович. Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі»; міжнародний ідентифікатор наукової організації ROR 02xc7et08.

Галузь: юридичні, психологічні науки. Періодичність: 1 раз на два місяці. Мови видання: українська, англійська.

Увага! Електронне видання не внесено до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку наукових фахових видань України.

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ

Журнал засновано у травні 2016 р. кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем О. А. Назаровим на базі інформаційно-правового вебсайту з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній практиці. Редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації видання.

БАЗИ ДАНИХ, РЕЄСТРИ ТА БІБЛІОТЕКИ

Реєстр суб'єктів у сфері медіа; Google Scholar; ISSN International Centre — ISSN Portal; Crossref; Scilit (MDPI); Відкритий український індекс цитувань (OUCI, ДНТБ України); ICI World of Journals (Index Copernicus, паспорт журналу); Реєстр наукових видань України (УкрІНТЕІ); Polska Bibliografia Naukowa (PBN). Інші каталоги: ResearchBib.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Поштова адреса: 01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абонентська скринька В-62. Засновник — видавець: тел. +38 (093) 476-72-60; e-mail: nazarovua@ukr.net. Заступники головного редактора: д-р психол. наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна (yevdokymova@ukr.net); д-р юрид. наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович (alankir23@ukr.net). Сайт: expertize-journal.org.ua; e-mail редакції: info@expertize-journal.org.ua.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

2022. Том 7, № 1 (37)
січень–лютий 2022 року

Реферативно-науковий online журнал

Засновник, видавець, відповідальний за випуск — Назаров О. А.

Видається за сприяння Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі (ROR 02xc7et08).

Формат А4 (210×297 мм). Гарнітура Source Serif 4. Обсяг 77 с.

DOI 10.53672/ej.1.2022. Ідентифікатор медіа R40-05509. ISSN 2521-1463 (Online).

Видавник Назаров О. А. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, а/с В-62. Тел. +38 (093) 476-72-60. E-mail: nazarovua@ukr.net

expertize-journal.org.ua